

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

XXII заседание, сжбота, 19 ноемврий 1911 г.

(Открито отъ прѣдседателя г. д-ръ С. Даневъ, въ 2 ч. 55 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отвара. Моля секретаря г. Ванко Георгиевъ да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь: В. Георгиевъ: (Прочита списъка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Иванъ Абрашевъ, Хафузъ Алиевъ, Никола Алтимирски, Хасанъ-бей Апти-беевъ, Петъръ Бабаджановъ, Стоянъ Бурмовъ, Желю Влашки, д-ръ Георги Гаговъ, Маринъ Гайдовъ, д-ръ Никола Георгиевъ, Стефанъ Георгиевъ, Богданъ Дачевъ, Мурадъ-бей Джевдедовъ, Василь Димчевъ, Иванъ Дочевъ, Димитъръ Драгиевъ, Стефанъ Дрънковъ, Иванъ Еневъ, Георги Згуревъ, д-ръ Асѣнъ Златевъ, Димитъръ Икономовъ, Константинъ Илиевъ, Константинъ Ленковъ, Георги Маджаровъ, Исмаиль х. Махмудовъ, Руфи Махмудовъ, Сюлейманъ Мемишевъ, Цани Миховъ, Димитъръ Мицайковъ, Ахмедъ-бей х. Неджибъ-беевъ, Тодоръ Орловъ, Петъръ Папанчевъ, Павелъ Парапановъ, Иванъ Петровъ, Иванъ Пецовъ, д-ръ Константинъ Помяновъ, Венедиктъ Поповъ, Иванъ Поповъ, Тошо Поповъ, Първулъ Първуловъ, Георги Т. Пѣевъ, Маню Райновъ, Кирилъ Славовъ, Иванъ Соколовъ, д-ръ Константинъ Списаревски, Христо Тодоровъ, Ганчо Торомановъ, Христо Хаджиевъ, Цонко Харбовъ, Добри Харизановъ, Мехмедъ х. Хасановъ, Христо Цаневъ, Илия Цвѣтковъ, Никола Ченковъ, х. Яхя Юмеровъ и Юмеръ Юсуфовъ)

Прѣдседателъ: Отъ 212 души отсѣдствуватъ 56 народни прѣдставители; слѣдователно, има нужното число, за да може да се конституира Събранието.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, съобщавамъ на Народното събрание, че прѣдседателството е разрѣшило отпущъ на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на балчишкия Никола Ченковъ — 2 дена; на кюстендилския Михаилъ Михайловъ — 6 дена; на провадийския Димитъръ Харизановъ — 6 дена; на видинския Илия Цвѣтковъ — 10 дена; на шуменския Иванъ Дочевъ — 1 денъ; на старозагорския Василь Димчевъ — 2 дена; на тър-

новския Стефанъ Дрънковъ — 5 дена; на прѣславския Тодоръ Чочевъ — 6 дена и на трънския Георги Т. Пѣевъ — 3 дена.

Моля Народното събрание да разрѣши 6-дневенъ отпущъ на ломския народенъ прѣдставителъ г. Стефанъ Георгиевъ, по домашни причини. Които сж на мнѣние да се даде 6 дена отпущъ на ломския народенъ прѣдставителъ г. Стефанъ Георгиевъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Османпазарскиятъ народенъ прѣдставителъ, г. Мехмедали Месудовъ иска 6 дена отпущъ по причина на религиозния празникъ, който иматъ мохамеданитѣ. Които сж на мнѣние да се даде отпущъ на османпазарския народенъ прѣдставителъ г. Мехмедали Месудовъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Русенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Константинъ Кръстевъ иска 10 дена отпущъ, по домашни причини. Които приематъ да се даде 10-дневенъ отпущъ на русенския народенъ прѣдставителъ г. Константинъ Кръстевъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Постѣпило е запитване отъ народния прѣдставителъ отъ П-та Търновска избирателна колегия г. Димитъръ Страшимировъ, къмъ г. министра на външнитѣ работи: (Чете)

„Моля г. министра на външнитѣ работи да ми разясни: Визитата, която държавниятъ глава недавно е направилъ на Негово Величество австрийския императоръ, съ знание и съгласие на правителството ли е направена и тѣсно свързанитѣ съ туй обстоятелство въпроси при знание или незнание на правителството, а именно: първо, не буди ли тая визита нѣкои безпокойства у нашитѣ съсѣди; второ, нѣма ли да се отрази злѣ върху благополучния изходъ на прѣговоритѣ, които засега водимъ съ тѣхъ; трето, истина ли е повдигнатиятъ въ журналистиката въпросъ, че понастоящемъ въ Виена се водятъ прѣговори за ново балканско съглашение между Австрия и Русия, и накрай, четвърто, не намира ли изобщо правителството, че тая неочаквана визита на държавния глава противорѣчи съ новата

ориентировка на външната ни политика за мир, оповѣстена тъй възторжено отъ г. министра на външнитѣ работи въ Народното събрание?"

Съдържанието на това запитване ще се съобщи на надлежния министъръ и ще се пристъпи къмъ обсъждането му по надлежния редъ.

Пристъпие къмъ дневния редъ — общи дебати по бюджета.

Записанъ е пръвъ г. Такевъ, който отстъпва думата на г. Александра Малиновъ. Слѣдователно, имамъ думата народниятъ прѣдставителъ г. Александъръ Малиновъ.

А. Малиновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Намъ ни прѣдстои да вотираме бюджета за 1912 г. Сравненъ съ този за текущата 1911 г., той прѣдставлява едно доста сериозно увеличение — споредъ бюджетопроекта, приблизително и въ кръгла цифра отъ 10½ милиона, а на дѣло, както ще видимъ по-послѣ, около 14½ милиона лева. Ето едно увеличение, би казалъ г. Теодоръ Теодоровъ, ако би заемалъ не министерското крѣсло, а депутатското такова, и то въ лѣвицата, ето едно увеличение, което отъ теоретична гледна точка води нашитѣ финанси изъ едно нанадолнище, дѣто неминуемо ги очаква катастрофа. На такава критика, на каквато въ подобни случаи е подлагалъ бюджетитѣ на други правителства, сегашниятъ министъръ на финанситѣ, азъ не ще подложя бюджета на коалиционното правителство.

Нарастването на единъ бюджетъ само по себе още не съставлява признакъ на лошо финансово стопанство, стига нарастването на разходния бюджетъ да е резултатъ отъ задоволяване на едни неотложни, назрѣли държавни нужди, стига то да намира своето оправдание въ податнитѣ сили на нацията, въ финансовитѣ ресурси на държавата. Приблизително отъ 10 години напасамъ нашиятъ разходенъ бюджетъ се развива съ единъ ускоренъ темпъ, съ какъвто, споредъ моето разбиране, той ще се развива други още 10, 15, а може-би и повече години. Като имамъ прѣдъ видъ минималнитѣ нужди, каквито има една каква-годѣ модерна, културна държава, каквато всички искаме да видимъ България, мене не ме стрѣска нарастването на нашия бюджетъ. Той е расълъ и ще расте; България се е развивала и ще се развива; ако щете, модернизирането на България ще бѣде въ прѣка връзка съ по-бавното или по-ускореното нарастване на нашия бюджетъ. Държавата ни безспорно има много, но още повечко ѝ липсва, за да може тя окончателно да се отърси отъ физиономията си на ориенталска държава. Намъ ни липсватъ въ сѣщностъ, ако щете, добри желѣзници, телеграфи, телефони, пѣтища, канали — какво ли не? — всичко онова, безъ което една съвършенна държава при днешнитѣ условия, мѣчно може да на прѣдва. Ще се каже: ние имаме желѣзници около 2 хиляди километра; да, но въ какво състояние сѣтъ? Тѣмъ липсватъ добри ремизи, работилници, които сѣ толкова необходими, за да може да се поддържа въ изправно състояние оня малкъ подвиженъ материалъ, какъвто тѣ иматъ. Тѣмъ липсва минималниятъ комплектъ отъ вагони и локомотиви, безъ които е немислима една рационална експлоатация. А пристанищата ни — за дунавскитѣ да не говоримъ: тѣ въ сѣщностъ не сѣществуватъ, а морскитѣ? На варненското и на бургазкото пристанища, които съставляватъ нашата гордостъ, липсватъ не само елеватори, за които нашиятъ пръвъ министъръ ни говори въ своитѣ програмни рѣчи, тѣмъ липсватъ обикновени магазини, ако щете навѣси, въ които да могатъ да се складиратъ безразлично вноснитѣ или износнитѣ стоки, но най-вече тѣзи, които сѣ подвѣрнати на бързо разваляне. Та най-послѣ, на бургазкото и на варненското пристанища липсва една

модерна инсталация за освѣтление и работата въ тѣзи двѣ пристанища ей този сезонъ, въ който ние разискваме бюджета и прѣвъ зимата къмъ 4 ч. слѣдъ пладне спира. Това, повидимому нищожно обстоятелство прѣпятствува на параходитѣ да спиратъ по-редовно и по-начесто въ нашитѣ пристанища. Ами за нашитѣ пѣтища, изобщо — какво да кажа? Найдобрѣ, бихте ги описали вие, които идете отъ всички крайща на провинцията — тѣ се намиратъ въ едно плачевно положение. И т. н. Заключението отъ всичко това що казахъ е, че държавата ни се намира въ първия периодъ на своето обзавеждане, тя едва що започва да се строи. Ето, въ това обстоятелство, което изтъквамъ, лежи най-главната причина за нарастването на нашия разходенъ бюджетъ.

Би се казало, както се казва и тукъ, и извънъ парламента, че когато галопирующето нарастване на нашия бюджетъ се подлага на критика, има се прѣдъ видъ не извънредния, отъ който се покриватъ извънреднитѣ нужди на държавата, като тѣзи, на които направихъ алюзия, а се има прѣдъ видъ обикновения приходо-разходенъ бюджетъ, дѣто се вписватъ обикновенитѣ разходи на държавата, дѣто се нормиратъ обикновенитѣ нейни приходи. Тѣй е. И когато азъ говоря за извънредни нужди на държавата, които съдѣйствуватъ за набѣзването, тъй да кажа, на нашия бюджетъ, азъ имамъ прѣдъ видъ, че тѣзи извънредни нужди се задоволяватъ и съ извънредни източници, прѣдимно съ заеми. Но отъ друга страна, ще се съгласите съ мене, че анюитетитѣ отъ сѣщитѣ заеми, съ произведението отъ които се посрѣщатъ тѣзи нужди, въ края на крайщата ще се впишатъ въ редовния бюджетъ — другадѣ нѣма дѣ да се впишатъ — и по този начинъ ще се отразятъ върху нарастването на обикновения приходо-разходенъ бюджетъ на държавата. Ето защо за случая, който ме занимава, подраздѣлението бюджета на извънреденъ и на редовенъ, по-скоро ще прѣдставлява академична, отколкото нѣкаква реална стойностъ. Расте и извънредниятъ, расте и редовниятъ, изобщо расте цѣлиятъ бюджетъ на държавата. Но той расте не само поради причинитѣ, които посочихъ, не само поради така нареченитѣ „производителни разходи“ — противъ тия послѣднитѣ никой нищо нѣма; противъ тѣхъ не протестира ни народното прѣдставителство, ни населението. Повечето отъ депутациитѣ, които населението праща тукъ, въ София, за да безпокоятъ министритѣ, сѣ натоварени обикновено съ ходатайства — вѣмъ добръ известни — като тия за постройка на пристанища, за прокарване на нови желѣзнопѣти линии, за отваряне на телеграфни и телефонни станции, за постройка на мостове и шосета и т. н. Населението е добръ разбрало, че всички тѣзи нѣща носятъ на прѣдѣкъ, просперитетъ. И ако е имало нѣщо да радва и менъ, на й всинца, то е тази жажда за култура, за прогресъ, която е присѣща на българския народъ. Жаднѣе ли единъ народъ за култура, за прогресъ, той ще ги има. И азъ не зная било народъ, който да е загиналъ, въ слѣдствие на разходи отъ тази категория, за която говоря, било пъкъ финанси да сѣ се разстроили въ слѣдствие на тѣхъ. Но бързото нарастване на нашия бюджетъ не се дължи само на разходи отъ тази категория; то се дължи и на други едни причини. Тѣ се криятъ въ особеното международно положение на България, па ако щете въ специфичното положение на България, тукъ, на Балканитѣ. Това положение на България повелително ѝ налага нуждата да има силна, добръ въоръжена армия, а обдѣржането на такава въоръжена армия изисква огромни разходи. Обикновено тѣзи разходи се подлагатъ на критика, че не сѣ „производителни“. Тукъ му е мѣстото да отворя една скоба. Азъ, както и всинца вие, никога не сме гледали на държавата като на едно акционерно дружество, про-

сперитетът на което се измърва в зависимост от по-големия или по-малкия дивидентъ, който дават неговите акции. Ето защо, обстоятелството, че капиталитъ, които се вложат в нашата армия не дават непосредствени дивиденти, а се очакват едни по-далечни такива, не ще ни накара по принципъ да се обявимъ противъ огромнитъ, но нужни разходи, които се правятъ за нашата армия. Само за това, че огромнитъ суми, които армията поглъща — а тя поглъща като сунгеръ много отъ скромнитъ излишци, които даватъ нашитъ бюджети, и една значителна частъ отъ произведението почти на всичкитъ ни заеми не се рентиратъ, не дава още основание по тоя признакъ да дѣлимъ разходитъ на производителни и непроизводителни. Ако разходътъ е производителенъ, когато само се рентира добръ, то въ такъвъ случай ще може да каже нѣкой, напр., че не трѣбва, да се харчи много и за нашитъ желѣзници, защото, споредъ една студия, издадена напоследъкъ отъ директора на желѣзницитъ г. Морфовъ, процентътъ на капитала, вложенъ въ нашитъ желѣзници за 1908 г., е билъ едва 1.36, а за 1910 г. той се е възкачилъ на 2.85. Последното увеличение на доходността на нашитъ желѣзници г. Морфовъ отдава на завземането на източнитъ желѣзници и на възможността поради него на българската държава да има една солидна своя желѣзнопътна тарифна политика. Той отива по-далечъ: очаква, че процентътъ на капитала, вложенъ въ нашитъ желѣзници, прѣзъ идната 1912 г. ще може да достигне 3-5, и по тоя начинъ да надминемъ — не казвамъ Италия, която сме надминали вече, но Сърбия и да се приближимъ къмъ Русия, дѣто процентътъ на капитала, вложенъ въ желѣзницитъ, достига 4. Нема нѣкой ще каже, че $3\frac{1}{2}\%$ върху капитала, вложенъ въ нашитъ желѣзници, прѣдставлява достатъченъ доходъ, който би могълъ да ни задоволи, когато изобщо капиталътъ, вложенъ въ нашитъ желѣзници, коштува на хазната, ако не ме лъже паметта, около 7-12%? Дѣ сж 3% и дѣ сж 7-12%! Както виждате, ние не можемъ още извади онова, което плащаме на нашитъ кредитори, като лихва на заемъ отъ тѣхъ капиталъ за желѣзници.

Та, искамъ да кажа, че нарастването на нашия бюджетъ се дължи и на „непроизводителни“, въ качеството, разходи, безъ които България, поради своето особено положение тукъ, на Балканитъ, не може да мине.

Най-послѣ, азъ считамъ, че бързото нарастване на нашия бюджетъ се дължи и на други причини. Отъ десетъ години насамъ — слѣдователно, откато почна бързо да нараства нашиятъ бюджетъ — се разбира, че нито нашето правосъдно дѣло, нито това на народното здраве, нито онова на народната просвѣта стоятъ добръ. И народното прѣдставителство прѣзъ последнитъ 10 години се показва особено щедро по отношение на тѣзи три категории, отъ държавнитъ нужди. Нека и тукъ цитирамъ 1—2 цифри, за да илюстрирамъ своята мисль. Вие знаете, че бюджетътъ на Министерството на народното просвѣщение въ 1908 г. се възкачваше едва на 12 милиона лева въ кръгли цифри. Прѣзъ тази година той се възкачва вече на 24 милиона лева, т. е. нарастналъ е съ 100%. Наистина, това нарастване трѣбва да се обясни, на първо мѣсто, съ счетоводни причини; но не само съ тѣхъ. Народното здраве е поглъщало прѣзъ 1904 г. едва 2 милиона и 600—700 хиляди лева; тая година вече за него сж прѣдвидени около 4.800.000 л., т. е. разходитъ за народното здраве сж се уголѣмили съ 90%. Но тѣзи цифри не сж окончателни; къмъ тѣхъ трѣбва да добавите и други разходи — за училища, за санаториуми, за болници. Изразходванитъ суми за тѣзи държавни постройки не влизатъ въ цифритъ, които ви цитирахъ. Вие трѣбва, да сте прѣлиствали бюджета на Мини-

стерството на правосъдието, както съмъ направилъ и азъ, и ще сте забѣлѣзали, че тази година той ни се прѣдставя съ едно увеличение отъ около 10% въ сравнение съ бюджета за 1911 г., а този отъ 1911 г. прѣдставлява нѣкъ едно увеличение близо 10% въ сравнение съ бюджета отъ 1910 г., т. е. въ двѣ години бюджетътъ на Министерството на правосъдието е нарастналъ съ 20%. Народното прѣдставителство е особено щедро къмъ разходи отъ тази категория, за които говоря. Защо? Защото всѣки народенъ прѣдставителъ желае да види, кой въ своя градъ, кой въ своето село, кой въ своята околина, ако не болница, то училище, ако не училище, то мирово сѣдилище и за това охотно гласува на правителството кредититъ, които сж прѣдначинени за такива именно цѣли.

Подиръ всичко това, което казахъ, чудно ли е, че нашиятъ бюджетъ отъ 10 години насамъ бърже расте? Отъ гледна точка на нуждитъ, които сж задоволени прѣзъ последнитъ 10 години, трѣбва да сметемъ, че ръстътъ на разходния ни бюджетъ е оправданъ. Но, ако той е оправданъ отъ гледна точка на нуждитъ, които държавата безъ друго трѣбваше да задоволява, щомъ иска да се развива, щомъ иска бърже да се модернизира, ако, казвамъ, ръстътъ на бюджета ни е оправданъ отъ тази гледна точка, то на свой редъ е интересенъ нѣкъ въпросътъ, да-ли направенитъ разходи сж оправдани отъ гледна точка на финансовитъ ресурси на държавата. Трѣбва да кажа, че тукъ не всичко е благополучно. Ние не сме на върха на нашето данъчно напръжение, но сме тѣдѣва. Азъ казвамъ „тѣдѣва“ и, че това е тѣй, набърже ще искамъ да подкрѣпя съ слѣдната мисль, която за случая, вѣрвамъ, нѣма да ви се покаже парадоксална. Поскѣпването на живота е единъ фактъ, върху който днесъ никой не спори. Единъ отъ нашитъ икономически публицисти, като разглежда въпроса изобщо за поскѣпването на живота въ Европа, отдава го, между многото други причини, на слѣднитъ двѣ: намалението на работнитъ земи въ Америка и на уголѣмяването на производството или, по-точно казано, на добиването на златото. Но тѣзи причини, въ всѣки случай, сж останали безъ особено влияние върху поскѣпването на живота въ България — тѣ сж далечъ отъ насъ. Върху поскѣпването на живота у насъ повече е подѣлствувалъ данъчниятъ товаръ. Вчерашниятъ день г. министърътъ на финанситъ ни нарисува икономическото положение на страната, като блѣстяще. Той намѣри, че финанситъ ни сжщо не сж лоши, и подкрѣпи своитъ твърдения прѣдъ народното прѣдставителство по единъ доста задоволителенъ начинъ. Помнете, че той ни обърна внимание на блѣжития ръстъ на търговския ни балансъ за последнитъ 15 години. Ако за първата отъ 15-тѣ години, 1895, той е билъ — споредъ блѣжититъ, които вчера си вземахъ — 143 милиона лева, въ кръгла цифра, за 1905 г., т. е. слѣдъ десетъ години, той се възкачва вече на 251 милиона. И г. министърътъ добави, какво разчита, че идната година търговскиятъ ни балансъ ще се изрази въ цифрата 351 милиона лева. Въ тѣзи цифри има нѣщо не само задоволително, но нѣщо утѣшително, насърчително за България. За да подкрѣпи още по-добръ тезата, която защитава, за бързия икономически ръстъ на България, той ни цитира нѣкои цифри, касателно консомацията на нѣкои артикули, които квалифицира като артикули не отъ първа необходимостъ — не сподѣлямъ неговото мнѣние, но нѣма да спора сега, защото туй не ме интересува тая минута. Той ни цитира сжщо утѣшителни цифри за спестяванията на българския народъ и т. н. При това специално, той ни цитира още факти, че спестяванията сж дали възможностъ на народа да откупи частъ отъ нашитъ цѣпни книжа, приблизително за 47 милиона лева, ако се не лъжа. И най-послѣ ни цитира доста висо-

кия курсъ на нашитѣ пѣнни книжа. Тѣй е, противъ това нѣма да споримъ. И прѣди г. Теодора Теодоровъ, при неговитѣ прѣдшественици г. г. Ляпчевъ и Саллабашевъ, и още по-рано, при прѣдшественика на послѣднитѣ двама, г. Паяковъ, сж били отбѣлѣзвани тукъ, въ парламента, сжщитѣ отградни факти. Но не е тукъ въпросътъ. Това бързо нарастване на народното благосъстояние не кореспондира, обаче, съ данъчния товаръ: ако благосъстоянието ни расте бърже, то данъчниятъ ни товаръ расте още по-бърже. Азъ нѣма да кажа, че първото расте въ аритметическа, а вториятъ въ геометрическа прогресия; азъ искамъ само да подчертая, че нарастването на данъчния товаръ е по-бързо отъ нарастването на народното благосъстояние. Доста е да прѣлистимъ бюджетитѣ ни отъ 1893 г. насамъ, за да се увѣримъ, че това е тѣй. Прѣжитѣ ни данъци отъ 1893 г. до къмъ тази година, въ която разискваме бюджета, почти се намиратъ въ едно неподвижно състояние. Въ тая минута не мога да ви цитирамъ точно цифритѣ, но държа на твърдението си, че прѣжитѣ ни данъци се намиратъ въ неподвижно състояние. Къмъ 1893 г. тѣ сж около 38—40 милиона, ако не ме лъже паметта; къмъ 1903 г. тѣ се изразяватъ приблизително пакъ въ сжщитѣ цифри, и ако разгърнете бюджетопроекта на г. министра на финанситѣ за идната 1912 г., ще видите, че тѣ сж около 48 милиона. Ако отъ прѣжитѣ данъци, обаче, минете къмъ косвенитѣ, вие ще забѣлѣжите, че рѣзътъ на послѣднитѣ е баснословенъ. Той не се дължи само на онова народно благосъстояние, което ни цитира г. министрътъ на финанситѣ, но се дължи и на това, че отъ редъ години насамъ държавата се е стремилъ чрѣзъ косвенитѣ данъци да си набави, колкото е възможно, повечко ресурси, за да може да посрѣдне онѣзи огромни разходи, за които вече ви говорихъ и които, отъ гледна точка на тѣхното прѣдназначение, напълно оправдавахъ. Това нарастване на косвенитѣ данъци между 1893 и 1911 г. се намира въ връзка съ редъ закони, и съ измѣненieto на митническата ни тарифа. Ще видите, че къмъ 1893 г. косвенитѣ ни данъци, въ реда на които първо мѣсто заематъ митата, се изразяваха въ една цифра — не ще ми се сърдите, ако не съмъ много точенъ — ми се чини, отъ 17 или 18 милиона лева. А къмъ 1910 г. тѣ се възкачаватъ на една цифра, по-голяма отъ 60 милиона лева. За 20 години приблизително, да се качишъ отъ 17 милиона на 60 милиона, това ще каже да вървишъ много бърже, да скубешъ мѣжки, да рѣжешъ дълбоко, както се изразяваше тукъ прѣдшественикътъ на г. Теодора Теодоровъ, г. Ляпчевъ.

Нѣкой отъ болшинството: Да стрижешъ до дѣното: (Общъ смѣхъ)

А. Малиновъ: Да, да стрижешъ. — Ето защо, г. г. народни прѣдставители, колкото и да се оправдава бързото нарастване на нашия разходенъ бюджетъ, пакъ, като се има прѣдъ видъ, че не тѣй бърже растятъ ресурситѣ на държавата, ще трѣбва малко да се позамислимъ върху ускорения темпъ, съ който се развива изобщо бюджетътъ ни.

Ние можемъ да се противопоставимъ на недоволството, което се забѣлѣзва въ обществото противъ бързото нарастване на бюджета, ние можемъ да дадемъ горѣ-долу тѣзи задоволителни обяснения за неговото нарастване, които днесъ дадохъ. Ние, които вѣчера сме управлявали, вие, които днесъ управлявате и онѣзи, които утрѣ ще управлявате, дължимъ отъ тази трибуна да успокоимъ населенieto, народа. Но има друго едно недоволство, което се забѣлѣзва, недоволство, което се крие въ други едни обстоятелства, отъ които трѣбва да вземемъ актъ, за да се поможимъ по всѣки начинъ да прѣмахнемъ причинитѣ, които ги създаватъ. Ето, върху тази точка сжже желая да кажа нѣколко думи.

Г. г. народни прѣдставители! Това недоволство, за което почнахъ да говоря, визира вече състоянието на бюджета и бюджетното изпълнение. Споредъ закона за Върховната смѣтна палата и за отчетността по бюджета, както ви е извѣстно, има редъ лица и учрѣждения, които сж натоварени да контролиратъ други лица и учрѣждения, върху които сжщитѣ закони сж възложили изпълнението на бюджета. Но контролътъ, за който говоря, е почти фиктивенъ, почти не сжществува. Това злѣ се отразява — да оставимъ другото — върху самото държавно счетоводство. На липсата на този контролъ се дължатъ и тѣзи куриози, на които всички сме свидѣтели; като слушаеме експозето на единъ министръ за финансовото положение на страната, излиза, че страната има хвърчащъ дългъ, да кажемъ, отъ 80 милиона лева; слѣдъ друга година слушаеме другъ министръ, който ни казва не само че нѣма хвърчащъ дългъ, не само че бюджетнитѣ упражнения не сж дали дефицити, а напротивъ, че сж дали суфицити, излишци, и че тѣзи излишци се изразяватъ въ 40 или 50 милиона лева. Тукъ му е мѣстото да цитирамъ единъ фактъ, който на врѣмето си привлече вниманието на обществото и върху който много се спори, не въ парламента, а навънъ. Дотогава, докато бившиятъ министръ на финанситѣ г. Саллабашевъ изкарваше, че отъ 1903—1908 г., значи, за шестъ години, бюджетнитѣ упражнения сж дали единъ дефицитъ отъ 82 милиона лева въ кръгли цифри, министрътъ на финанситѣ, покойниятъ Паяковъ, намѣри, че за тѣзи шестъ години не само не сжществува нѣкакъвъ си дефицитъ отъ 82 милиона лева, а че има и 46 милиона лева излишци.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Г. Саллабашевъ знаеше да манипулира съ тереше. Загуй е това.

А. Малиновъ: Азъ, г. Генадиевъ, не ща да навлизамъ въ сжществуването на въпроса, защото не му е врѣмето, да-ли изчисленията на бившия мой колега, г. Саллабашевъ, сж прави, или сж прави тѣзи на Паякова. Ще кажа само, че при Паякова дефицити е имало. По-късно, може-би, ще ми се прѣдстави случай пакъ да взема думата и, ако по тоя въпросъ повдигнете споръ, ще взема, повтарямъ, думата, за да докажа, че наистина при Паякова дефицити е имало. Тѣ се дължатъ, обаче, на редъ разходи отъ категорията на онѣзи, за които говорихъ по-рано. Но да оставимъ това.

Говорѣхме за контрола. Азъ нѣма да ви говоря за дребния контролъ: не е той, който интересува народното прѣдставителство въ тая минута и не е той, съ който то, при разискването на бюджетитѣ, има да се занимае. У насъ нѣма най-важния контролъ — контролътъ на Върховната смѣтна палата. Министритѣ у насъ сж разпоредители на кредититѣ. Надъ тѣхъ е поставена Върховната смѣтна палата, но тя е безсилна да се бори съ разпоредителя на кредититѣ — съ министра на финанситѣ или съ който и да било другъ министръ. Министрътъ е въ положение да направи незаконенъ разходъ, ако щете, прѣстъпенъ разходъ — Върховната смѣтна палата не може да по спре. Въ края на крайщата нейниятъ контролъ се свежда къмъ една проста констатация. Въ докладитѣ, които прави до Народнитѣ събрания, тя констатира нередовности, но тѣзи доклади почти никой не чете — трѣбва да си признаемъ този фактъ — па и да ги четемъ е почти неужно. Защо? Защото народното прѣдставителство ще се намѣри прѣдъ констатацията на единъ извършенъ разходъ, и намѣри се прѣдъ свършения фактъ, не ще му остане нищо друго, освѣнъ да го оформи. Въ това направление трѣбва да се направи нѣщо, за да се уреди контролътъ. Не уреди ли се той, ще има единъ хаосъ, не само въ държавното счетоводство, за което

говорихъ, но изобщо въ нашето финансово стопанство.

Има друго едно недоволство. То се дължи на това, че у обществото нѣма вѣра, че всичките огромни — отъ десетки, по нѣкога отъ стотици милиони — кредити отиватъ всецѣло по своето прѣко прѣдназначение. Съ най-голыми кредити у насъ разполагатъ г. г. министрите на войната и на общественитѣ сгради, и азъ ще очаквамъ, че тѣ — министърътъ на войната и министърътъ на общественитѣ сгради — ще се помжчатъ да повдигнатъ реномето на министерствата, които управляватъ, ще се помжчатъ да разпрѣснатъ онова недоволство, което се крие въ липсата на довѣрие, че кредититѣ, които народното прѣдставителство дава на тѣзи двѣ министерства, отиватъ по своето прѣдназначение. Ако само въ това направление г. г. двамата министри направятъ нѣщо, то ще смѣтамъ, че тѣ сж направили вече много.

На трето мѣсто, недоволството, което се забѣлѣзва у народа, се дължи на това, че условията, при които ние си набавяме срѣдствата, за да покриваме извънреднитѣ нужди на държавата, не сж много задоволителни. Думата ми е за заемитѣ. Рѣдко е минавалъ заемъ прѣзъ Народното събрание, безъ да е възбуждалъ подозрѣние и у тѣзи, които го гласуватъ, и у онѣзи, които сж свидѣтели на гласуването. Нека се похваля, ако щете, но считамъ, че откажъ ние, прѣдшественицитѣ на сегашното правителство, сключихме нашия заемъ у Wiener Bank-Verein, се направи единъ прѣломъ въ нашата политика на заемитѣ. Ние издигнахме кредита на България и окончателно сжскахме съ онѣзи позорни условия, при които сж били сключвани старитѣ заеми. И нека се надѣмъ, че занаяпрѣдъ ще вървимъ на прѣдъ и нѣма да се повърнемъ къмъ онѣзи врѣмена, които прѣдшествуваха сключването на нашия 100-милионенъ заемъ прѣзъ 1909 или 1910 г. Г. г. народни прѣдставители! Моето дълбоко убѣждение е, че сегашното правителство, ако се задържи година-двѣ, ще свърши съ заемъ.

Х. Поповъ: Много малко години! (Смѣхъ)

А. Малиновъ: Азъ казвамъ: слѣдъ година-двѣ ще свърши вече съ заемъ. (Глъчка) Дай Боже, да се задържи повече...

Министъръ П. Абрашевъ: Въпросътъ е за заемъ, а не за годинитѣ на властъ.

А. Малиновъ: Защо? Защото вчерашниятъ день, когато слушахъ внимателно г. министра на финанситѣ, дойдохъ до заключението, че цѣлото му експозе за икономическото благосъстояние на България, за цѣлтушето състояние на нашитѣ финанси цѣлѣше едно — да каже на нашитѣ кредитори: добръ сме и, може-би, въ скоро врѣме ще подиримъ пари; въ сжщностъ, г. министърътъ въ края на своята рѣчь ви го каза. Споредъ неговитѣ изчисления, около 47 милиона лева сме имали хвърчащъ, летящъ дългъ. Колкото и оптимистически да гледа г. министърътъ на финанситѣ на единъ хвърчащъ дългъ, самиятъ този фактъ показва, че ние сме въ пжтя да сключимъ заемъ. Защо? Защото никой сериозно не би поддържалъ, че ние съ излишъците отъ бюджетнитѣ упражнения ще успѣемъ да по-срѣщнемъ хвърчащия ни дългъ, а часъ по-скоро нашъ дългъ е да го консолидираме. Неговото консолидиране безъ единъ заемъ не ще бжде възможно. Отъ друга страна, ако правителството сериозно мисли да изгълни общанията си, които то е дало, че ще прави желѣзници, шосета, мостове и пр., общания, които завчерашниятъ день ни бѣше повторилъ г. министърътъ на пжтищата и съобщенията — като отговаря на една интерпелация. Тогава той се изрази тѣй: „Каквото за 15 години не е

направено, азъ ще ви го направя, но съ плонка то не се прави, а съ милиони и тия милиони нѣма да ги намѣрите въ обикновения приходоразходенъ бюджетъ, ще трѣбва да ги подирите чрѣзъ заемъ“...

Министъръ А. Франгя: Г. Малиновъ! Моля Ви се. Азъ казахъ, че ще го направя, ако ми дадете срѣдства, а ако не ми дадете срѣдства, нѣма да го направя. И азъ съмъ убѣденъ, че съ плонка нищо не става. (Общъ смѣхъ)

А. Малиновъ: И азъ това казвамъ я. — Прочее, ако правителството ще иска да слѣдва една интензивна строителна политика и особено при единъ хвърчащъ дългъ отъ 47 милиона лева, то ще трѣбва да прибѣгне къмъ заемъ. Азъ ви заявявамъ, че нищо нѣмамъ противъ заема на правителството — нека го направи, ако е нужно, стига да го направи при добри условия. Азъ толкова повече мисля, че правителството ще направи заема, че то ще бжде принудено, за да може да подпомогне малко и на бюджета си, да конвертира остатъка отъ 6% ни заемъ. Намѣри ли правителството едно благоприятно парично тържище, добръ е да конвертира нашия 6% заемъ и, заедно съ конверсията, да сключи единъ заемъ, за да покрие и хвърчащия дългъ, за който говорихъ, па, ако щете, и да се заеме съ една интензивна строителна политика. Наистина, нашето правителство ще се тури въ противорѣчно съ себе си, по всичко онова, което по този въпросъ то досега е изповѣдало, но нищо отъ туй; това не е първото противорѣчие, нито е послѣдното, което ние ще отбѣлѣжимъ още въ живота на коалицията.

Недоволството, което се забѣлѣзва у народа, се дължи и на това, че нашитѣ правителства — които и да сж тѣ и най-вече сегашното — при съставянето на бюджетитѣ не сж искрени. Бюджетътъ на сегашното правителство не само е неискренъ — азъ бихъ казалъ и повече, но нѣма да го кажа...

Г. г. народни прѣдставители! Азъ казахъ, че бюджетътъ на правителството, въ сравнение съ миналогодишния, прѣдставлява едно увеличение около 14—15 милиона лева; че това е тѣй, ние ще го видимъ, като поразгледаме съ васъ тукъ бюджетопроекта по Министерството на войната. Не единъ пътъ отъ тази трибуна сегашниятъ министъръ-прѣседателъ и уважаемиятъ прѣседателъ на Събраниято сж заявявали, че разходитѣ, които ние правимъ за обдѣржането на нашата армия, не сж по силитѣ на българския народъ, че намъ се налага едно намаление на военния бюджетъ. Да-ли тия срѣдства, които се харчатъ за нашата армия, сж по силитѣ на народа или не — това не толкова ме интересува днесъ, колкото другото: да отбѣлѣжа, че и г. Давевъ и г. Геповъ трѣбваше още съ първия си бюджетъ да кажатъ, че всичко онова, що до прѣди 6—7 мѣсеца само сж говорили тукъ, е нѣщо, което е невъзможно да поддържа. Контингентътъ на армията, който имаме — казватъ военни хора, вѣщи по материята — изисква да се харчатъ около 45—50 милиона лева. Е добръ, ако наистина контингентътъ на българската армия изисква единъ разходъ отъ 45—50 милиона лева, то въ такъвъ случай коалиционното правителство трѣбваше да излѣзе съ такъвъ единъ бюджетъ; а ако ли то мисли, че такъвъ единъ бюджетъ не е по силитѣ на българския народъ, въ такъвъ случай трѣбваше да намали контингента на армията, заедно съ това, да намали и бюджета, или поне да го остави на тази височина, на каквато той е на книга, т. е. на 40 милиона лева.

Я. х. Атанасовъ: Ние не сме общавали това — ние го общавахте, но не го направихте.

А. Малиновъ: Вие ако тръгнете сѣ по тоя пжтъ да защищавате вашитѣ дѣла, че и ние сме обща-

вали, тежко ви. На-ли ужъ дойдохте да обновите България?

Бюджетопроектът на Военното министерство ни показва, че сумата, която ще се изразходва за нашата армия, ще се възкачи на 40.495.527 л. Азъ не мисля, че почтениятъ министъръ на войната допуска, че ще се намъри нѣкой отъ народното прѣдставителство, който да му повѣрва, че тая е истинската цифра, защото стига да се обърне внимание на §§ 6 и 10, за да се види, че бюджетопроектътъ е неискренъ. По § 6 за набавянето на облъклото за армията и по § 10 за попълването на бойнитѣ припаси, необходими на армията, въ сравнение съ миналитѣ години, е направено едно съкращение отъ 2.201.953 л. Само прѣди двѣ седмици министърътъ на финанситѣ поиска свѣрхсмѣтенъ кредитъ отъ 3.800.000 л. подъ прѣдлогъ, че прѣдвиденитѣ кредити най-вече по тия пера за текущата 1911 г. сѫ недостатъчни. Кредититѣ за 1911 г. сѫ по-големъ съ 2.201.953 л. сравнително кредититѣ, които г. министърътъ иска за 1912 г. Ако прѣдвиденитѣ кредити за 1911 г. сѫ били ужъ недостатъчни и съ тѣхната недостатъчностъ правителството мотивира поискания свѣрхсмѣтенъ кредитъ отъ 3.800.000 л., то какво трѣбва да кажемъ сега, когато сжщитѣ кредити то намалява съ 2.201.953 л.? Да кажемъ само, че бюджетопроектътъ е неискренъ, съгласете се, ще бѣде малко; по-друга и по-силна дума оставямъ на васъ да намѣрите. Но тукъ му е мѣстото да ви напомня думитѣ, които при вотването на свѣрхсмѣтния кредитъ отъ 3.800.000 л. азъ бѣхъ казалъ; тѣ бѣха слѣднитѣ: моля г. министра на финанситѣ да се съгласи, щото кредитътъ отъ 3.800.000 л. да отнесе къмъ бюджетното упражнение за 1912 г. Г. министърътъ на финанситѣ ми направи честъ, стана и възрази, че моето искане не могло да бѣде уважено, отъ гледна точка на закона за отчетността по бюджета. Министърътъ бѣ правъ; но отъ формално гледище само. Азъ знаехъ, че не може свѣрхсмѣтния кредитъ отъ 3.800.000 л. да се отнесе къмъ 1912 г., но, при все това, поискахъ да се отнесе къмъ тази година. Защо? Защото прѣдвизждахъ, че ще има една игра при съставянето на военния бюджетопроектъ. Отъ васъ поискаха 3.800.000 л. и вие ги дадохте, за да можете, по този начинъ, да улесните съставителя на бюджетопроекта, да покаже въ бюджетопроекта си фиктивната цифра 40.495.000 л., а не 44 милиона кръгла цифра, на каквато въ дѣйствителностъ възлиза военниятъ бюджетопроектъ. Защо, обаче, това трѣбваше да се направи? Не бѣше ли по-просто, не бѣше ли дори по-достойно, по-достойно за коалиционното правителство да дойде и да каже: „за пуждитѣ на армията се искатъ, споредъ моето разбирание, 44—45 милиона лева“; и ние щѣхме да му ги дадемъ, ако наистина намѣрихме, че толкова пари трѣбва да се дадатъ, за поддържането на армията, за 1912 г.? Обаче, то върви изъ единъ лошъ пътъ, а обѣща да върви изъ новъ. Вмѣсто да дойде, чисто и просто, да каже истината на народнитѣ прѣдставители, то я заобиколи чрѣзъ поискването на единъ свѣрхсмѣтенъ кредитъ отъ 3.800.000 л. и по-бърза съ неговото прокарване прѣди бюджетопроектитѣ, за да може да се направятъ непростителни съкращения като тѣзи, за които азъ ви говорихъ.

Но, г. г. народни прѣдставители, разходътъ отъ 3.800.000 л. се отнесе, споредъ вашето рѣшение, къмъ бюджетното упражнение за 1911 г. Счетоводно къмъ друга година не можеше да се отнесе.

Министъръ Т. Теодоровъ: Не, имате грѣшка. Г. Малиновъ; този разходъ ще се отнесе къмъ годинитѣ, прѣзъ които ще бѣде изразходванъ.

А. Малиновъ: Да.

Министъръ Т. Теодоровъ: Тѣй че, ще бѣде отнесенъ и къмъ 1912 г.

А. Малиновъ: Не зная, сега, да-ли тѣй ще бѣде. Въ всѣки случай, ще разходвате и тази година отъ тази сума, защото иначе не бихте я искали.

Министъръ Т. Теодоровъ: „Оттукъ-натѣй ще се изразходва“, казахъ; сега ще се изразходва. Казахъ, че не е още изразходвана.

А. Малиновъ: Възможно е да се изразходва отъ тази сума нѣщо прѣзъ 1912 г., но, по всѣка вѣроятностъ, ще разходвате и тази година, иначе не бихте поискали свѣрхсмѣтенъ кредитъ, бихте изчакали разглеждането на бюджета и бихте вписали сумата тамъ.

Г. г. народни прѣдставители! Трѣбваше да се направятъ съкращения по тѣзи два параграфа, за да могатъ да се направятъ други едни увеличения, които не мога мълкомъ да мина тукъ, защото азъ искамъ да отбѣлѣжа характерното за съставителя на бюджетопроекта и изобщо за самия бюджетопроектъ, противъ което най-вече вие, приятелитѣ на правителството, ще трѣбва да възстанете, противъ което — азъ имамъ куража да го кажа — прѣди всичко трѣбва да станатъ и да възстанатъ прѣдседателътъ на Министерския съвѣтъ и прѣдседателътъ на Народното събрание.

Като разгледате приложената къмъ бюджетопроекта таблица за числото на офицеритѣ, чиновницитѣ и служащитѣ по военното вѣдомство, вие ще намѣрите, че контингентътъ на нашата армия за идущата 1912 г. се уголѣмява съ 2.933 души войници. Само прѣди 8—9 мѣсеца тукъ, отъ сжщото мѣсто, и, може би, по сжщото врѣме, прѣдседателътъ на Министерския съвѣтъ е казалъ слѣдното: (Чете) „Менъ ми прави лошо впечатление още едно нѣщо...“ — Много други нѣща сѫ ми правили лошо впечатление въ нашия бюджетъ, та помежду другитѣ особено лошо впечатление ми правѣло и това нѣщо. — „Г. Стамболийски ви говори за милитаризма и ви спомена особено числото на нашата войска, като ви каза, че броятъ на нашитѣ войници сега е въ противорѣчие съ чл. 5 отъ закона за въоръженитѣ сили на нашата държава... Съгласете се, г. г. народни прѣдставители — заключава Г. Гешовъ — „много лошо е, развращающе е да се нарушава по този начинъ единъ законъ...“ Тогава не бѣше увеличенъ контингентътъ на армията, а само се поддържаше, че той не е съобразенъ съ чл. 5 отъ закона за въоръженитѣ сили и нашиятъ министъръ-прѣдседател тукъ, отъ тази трибуна, каза, че това нѣщо е развращающе. Какво трѣбва да кажемъ сега за кабинета, който се прѣдседателствува отъ сжщия г. Гешовъ и който по единъ такъвъ начинъ уголѣмява контингента на армията съ 2.933 души войници — повече сж, по-малко не сж?

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Можете ли да прочетете и по-нататкъ моята рѣчь, г. Малиновъ?

А. Малиновъ: За съжаление, не мога.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: А, не можете!

А. Малиновъ: И това, което ви чета, сж по-важитѣ пассажи.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: За жалостъ, не можете да прочетете по-нататкъ; азъ ще Ви я прочета.

А. Малиновъ: Да, Вие ще я прочетете и ще намѣрите много нѣща въ Вашата рѣчь, но ще намѣрите и това, което Ви прочетохъ.

И менъ ми прави не лошо впечатление, но изобщо впечатление едно друго обстоятелство; то е следното, че ние се повръщаме към старото. Ние искаме да създадем Дунавска флоталия. Числото на войниците матрози, споредъ бюджетопроекта, е уголъмено за идущата година 240 или 250 души. Ето единъ въпросъ, който заслужава да бъде разискванъ отъ г. г. народнитъ представители: имаме ли пужда отъ флотъ или нѣмаме? На тъй поставения въпросъ, има само единъ отговоръ: нужда отъ флотъ има — никой българинъ не е противъ нея. Въпросътъ, обаче, не е тукъ. Той е другадъ, че флотъ не можемъ да имаме, а ако не можемъ, то въ такъвъ случай не трѣбва да разваляме онова, което тукъ отъ нѣколко години се бѣше пострѣдило, защото влѣземъ ли въ стария пѣтъ, който ние, демократитъ, бѣхме напуснали, връщането назадъ ще стане мѣчно и вината за това ще падне на коалиционното правителство. Азъ лично поддържамъ, че на Дунава ние трѣбва да имаме една военна флотилия най-малко такава, каквато има Ромжия, но флотилия, а не онова, което прави г. военниятъ министръ въ свой бюджетопроектъ. Той се е загрижилъ въ бюджетопроекта си не за флотилия на Дунава и не за флотъ на Черно-море, а за нѣкои флотски офицери, за тѣхното производство. Не можемъ ли да имаме флотъ, дългъ се налага на правителството да обясни комуто трѣбва, че България не е противъ флота, но нѣма съ какво да го поддържа. Дългъ е, повтарямъ, на правителството да обясни това, комуто трѣбва и, слѣдъ като се разбере по въпроса, да продължи да върви изъ този пѣтъ, изъ който ние бѣхме тръгнали, а не да се връща назадъ, да прави грѣшки, които утрѣ, по-късно, ще станатъ неоправими.

Г. г. народни представители! При изучаването на бюджетопроектитъ менъ ми прави впечатление, че тѣ страдатъ отъ това, отъ което при коалиционното правителство не трѣбваше да страдатъ, защото двамата водители на сегашната коалиция, двамата прѣседатели — единиятъ на кабинета, а другиятъ на Народното събрание — казваха: „Трѣбва да се намали числото на чиновницитъ и съ икономитъ, които ще се получатъ отъ това намаление, да се подобри заплатата на досегашния чиновнически персоналъ“. За отбѣлзване, обаче, е, че се върви тѣкмо въ противоположно направление. Ако си дадете трудъ да видите, колко нови длѣжности се отварятъ по бюджетопроекта, ще да видите, че числото на новитъ служби, които се създаватъ, надминаватъ цифрата 1.300—1.400 души. Ако сж върни изчисленията на нашия прѣседател на Министерския съветъ, че числото на чиновницитъ въ България е около 50 хиляди души, то, въ такъвъ случай, вие ще констатируете, че почти съ два и нѣколко процента се уголъмява, само за една година, числото на чиновницитъ ни. Това едно. Второ, ако си дадемъ трудъ да проверимъ на какво се дължи уголъменieto на бюджетопроекта съ 10½ милиона лева, ще видимъ, че ¾ отъ тази сума се прѣдзначава само за заплати и само ¼, отъ сжщата се отдѣли за огнѣни производителни разходи, въ които азъ намирахъ оправданieto за нарастването на бюджета ни. Прочее, нарастването на бюджета на коалиционното правителство за 1912 г. се дължи, може да се каже, изключително въ отварянето на нови служби. А пакъ нашия прѣседател на Министерския съветъ тукъ, отъ тази трибуна, въ послѣдната сесия на XIV-то обикновено Народно събрание, като казашки народенъ прѣдставителъ, бѣше казалъ: „Вие въ очи въ бюджета, който ни се прѣдставя, и това — какъ да го нарека? — отсъствие на пестеливостъ“, и по-нататъкъ г. министрътъ подкрѣпи своята мисль съ примѣри съвършено несполучливи, смѣши споредъ мене. „Наемъ въ народияшко врѣме плащанъ

за Министерството на финанситъ въ 1899 г. е билъ 18.000 л., а сега, при демократитъ, 59.000 л., за търговията и земледѣлието — 16.200 л., а сега е 50.000 л.“ По този начинъ, съ тѣзи цифри г. министръ-прѣседателъ на врѣмето си отъ тази трибуна е искалъ да каже: ето ви доказателствата за демократическата непестеливостъ. Но по е то важното. По-нататъкъ, той же е добавилъ: „Истинската икономия е въ намалението на службитъ, а не отъ намалението на платитъ“. И трѣбваше слѣдъ седмъ мѣсеца този, който е произнесълъ тѣзи думи, да се намѣри начело на единъ кабинетъ, който да каже, че прѣседателъ му не е знаелъ какво е говорилъ прѣди осемъ мѣсеца отъ тази трибуна, че не само не трѣбва да се намалятъ чиновницитъ, но трѣбва да се уголъмятъ по начинъ, по който рѣдко е било уголъмявано числото имъ въ минало врѣме, при едно бюджетно увеличение отъ 10 и толкозъ милиона, 7 и нѣколко милиона отъ тѣхъ да се прѣдзначава за нови служби. Чувствувамъ възражението, което би могло да ми се направи: по-рано имаме 8, сега ще имаме 10 министерства. Обаче, ако вземете бюджетопроектитъ на новитъ двѣ министерства, ще забѣлжитъ, че това възражение е съвършено безосновно. Тѣ си оставатъ съ персонала на дирекциитъ, отдѣленията, отъ които се създадохъ. Азъ мисля, че като се открие ново министерство на промишлеността и труда, то въ бюджета на това министерство, както и въ бюджета на онова на търговията и земледѣлието, ще намѣримъ отражението на социалната и земледѣлската политика на кабинета. Правъ бѣше другарятъ ми г. Мутафовъ, когато отъ тази трибуна каза, че за политиката на единъ кабинетъ, особено за неговата икономическа и социална политика, до извѣстна, до голѣма степенъ може да се сѣди отъ неговитъ бюджети. Е добръ, прѣгледайки бюджетитъ по Министерството на промишлеността и на труда и на това по земледѣлието, ще намѣримъ отражение на всичко, но не на социалната или земледѣлската политика на кабинета; ще намѣримъ на първо мѣсто отражение на слѣдующето нѣщо. За иллюстрация, ще цитирамъ по Министерството на земледѣлието набързо нѣколко цифри: по § 1 за личния съставъ въ централното управление миналата година сж били прѣвидени 210.000 л., тази година — 454.000 л.; за административния персоналъ, § 63, миналата година — нищо, тази година — 119.000 л.; за личния съставъ по гори и ловъ миналата година — 810.000 л., тази година — 1.350.000 л. и т. н. Въ резултатъ за персоналъ — има едно увеличение въ сравнение съ миналата година отъ 1.653.731 л.

Чегохъ въ вѣстницитъ и не вървахъ, но вчера чухъ отъ устата на г. министра на финанситъ, че Министерството на земледѣлието било загрижено да направи нѣщо за нашето земледѣлие, но, за да може да направи нѣщо, щѣло да си послужи съ заемъ; споредъ вѣстницитъ, той ще се възкача на 3 милиона и нѣколко хиляди лева. Тоя заемъ не може да направите; защото вие не можете да удовлетворите съ заемъ нужди отъ този характеръ. Ако ни направите заемъ, ще значи, че вашиятъ бюджетъ въ сравнение съ този за 1911 г. не е уголъменъ само съ 15 милиона, както казахъ, а е уголъменъ и съ други още 3½ милиона лева, които ще вземете на заемъ, за да ги турите на разположение на министра на земледѣлието. Но пакъ дотогава, докато заемътъ не се направи, дотогава, докато не видимъ за какво ще се похарчи произведенieto отъ него, да говоримъ за нѣкаква икономическа политика на правителството, не можемъ. Тя не се очерта ни въ програмнитъ рѣчи на първия министръ, ни въ експозето на финансовия, ни въ бюджетопроектитъ. Тукъ ни говори за тази политика уважаемиятъ г. Буровъ, но тя е неговъ, на г. Бу-

рова. Намъ сж нужни изявленията на тѣзи, които сж своитѣ изявления ще бждатъ ангажирани. Изявленията, които прави единъ приятелъ на правителството, колкото и да сж цѣнни, не сж тѣ най-важнитѣ за народното прѣдставителство. То иска и има право да знае за политиката на правителството отъ самото него, отъ неговитѣ членове.

Г. г. народни прѣдставители! Г. министърътъ на финанситѣ вчера започна своята рѣчь сж една похвалба, че той билъ първиятъ министъръ, който наврѣме билъ внесълъ бюджетопроектитѣ, или ако не наврѣме, то въ всеки случай прѣди него никой тѣй рано не ги е внесълъ. Азъ говорихъ и другъ пътъ, ще кажа и сега. Бюджетопроектитѣ бѣха внесени късно; тѣ сж внесени едва вчера, защото едва вчера, когато министърътъ започваше своето експозе, се внесе онова, що се нарича бюджетъ и що законътъ иска да бжде внесено на 25 октомврий. Азъ бихъ желалъ министърътъ да закѣснѣеше малко сж внасянето на бюджетопроектитѣ, но да ги съобразеше съ законитѣ, сж които трѣбваше да се съобразятъ. Повечето отъ бюджетопроектитѣ на правителството, въ извѣстни части, сж прѣписани отъ бюджетитѣ на демократитѣ, а демократитѣ сж ги прѣписали отъ тѣзи на стамболовиститѣ и т. н., когато повечето отъ тѣзи бюджети не можеха само да се прѣписватъ, защото — това не ще го отрече и г. министърътъ на финанситѣ — утрѣ, други день, той ще трѣбва да ни внесе допълнителенъ бюджетъ, когато ще се прокаратъ законитѣ, прилагането на които е свързано съ разходи. Тѣй намъ е обѣщана сждебно-административна реформа; тя ще струва пари; колкото и да сж малко тѣ, но питамъ ви, дѣ сж прѣвидени? Нийдѣ. Утрѣ, други день ще вотираме законъ за административното правосъдие, и слѣдъ това ще бждете принудени да вотираме най-малко бюджетъ за състава на сждебно-административнитѣ сѣдилища. Това ще каже да имаме не бюджетъ, а бюджети, и толкова такива, колкото закони ще имаме да вотираме, които, за своето прилагане ще искатъ по-големъ или по-малки кредити.

Но има и друго. — Така въ бюджетопроекта на народната просвѣта, напр., намирамъ, че не е съобразенъ съ закона за просвѣтата и трѣбва да се прѣдполага, че намъ ще се внесе законопроектъ за измѣненieto му, защото, споредъ бюджетопроекта, намъ се прѣдлага да вотираме кредити, непрѣвидени въ закона за просвѣтата. Когато се отвори въпросътъ за цивилната листа, за който ще ви говоря по-послѣ, намъ се каза: „ние вписваме една апроксимативна цифра въ бюджета отъ 1.250.000 л., толкова, колкото се вписваше въ по-миналитѣ години, но ви заявяваме, че, слѣдъ внасяне законопроекта за цивилната листа, къмъ тоя въпросъ на ново ще се повърнемъ“; и вчера г. Теодоръ Теодоровъ ни каза, че безъ друго ще се повърне; ще бждете принудени да се повърнете, слѣдователно, вие. Съ бюджетопроекта за просвѣтата се процедира инакъ и се казва: защо ни е законъ, чисто и просто ще впишемъ въ бюджета, че за учителъ основенъ и за учителъ прогимназиаленъ общинитѣ и окръжията ще плащатъ повече, отколкото дължатъ по закона да плащатъ. И по тоя начинъ е уголѣменъ приходниятъ бюджетъ на министра на финанситѣ сж една цифра крагдо около единъ милионъ или 900 хиляди и нѣщо. Законътъ за народната просвѣта, чл. 91, разпорежда, че за основенъ учителъ общината ще плаща, ако се не лѣжа, 450 л., сега, въпрѣки закона, въ бюджетопроекта се прѣдвижда да плаща 540 л. За прогимназиаленъ учителъ се прѣдвиждаше да се плаща по закона 900 л., а сега въ бюджета се прѣдвижда да се плаща 990 л. Цифритѣ 450 и 900 сж вписани въ чл. 91 отъ закона за народната просвѣта. Други цифри, слѣдователно, не могатъ да

фигуриратъ въ бюджета. Разбирамъ, че ще ми се каже: и бюджетътъ е сжко законъ; съ него ще отмѣнимъ онзи за просвѣтата. Тѣй е. Но лошъ е този начинъ на законодателствуване — по тоя начинъ да отмѣняваме законъ.

И тѣй, при съставянето на бюджетитѣ съставителътъ имъ, както виждате, не се е съобразилъ съ законитѣ, които дѣйствуватъ, отъ една страна, а отъ друга страна, не е прѣвидѣлъ въ тѣхъ суми, които, безспорно, ще се изразходватъ прѣзъ 1912 г., ако се прокаратъ нѣкой отъ реформитѣ, които ни е обѣщало правителството. Вчерашния день уважаемиятъ министъръ на финанситѣ ни каза: „И вашитѣ бюджети бѣха неискрени“. Съ това искаше да каже: и азъ виждамъ, че и моитѣ сж такива. Той ни укоря, че ние, демократитѣ, не сме прѣвидѣли суми, които трѣбваше да се изразходватъ за произвеждане изборитѣ за великото Народно събрание и за обдѣржане на послѣдното, едно, и второ, че ние не сме прѣвидѣли въ бюджета за 1911 г. сжко суми за двѣтъ нови министерства. Първиятъ упрекъ приемамъ; вториятъ е несъстоятеленъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: За новитѣ министерства не съмъ Ви упреждалъ.

А. Малиновъ: Тогава, бѣлѣжката ми не е права; щомъ не сте ни упреждали, нѣма и да говоря върху това. Но неискреността на нашия бюджетъ, ако я има, се изразява въ подобни само едни като цитирани отъ г. Теодорова факти. Когато г. Теодоровъ говорѣше за неискреността на нашия бюджетъ, единъ отъ народнитѣ прѣдставители, чини ми се г. Урумовъ, добръ забѣлѣжи: „тя да е само въ всички бюджети“. Ако обаче съпоставимъ тази неискреностъ въ нашия бюджетъ съ онази, за която ви говорихъ, че личи въ бюджетопроекта по Министерството на войната, и каквато, когато му дойде врѣмето, ще ви покажа по всички останали бюджети, ще признаете, че нашата е въображаема само. Но, най-послѣ, имало е въ миналитѣ бюджети, защо трѣбва да има въ настоящия? Защо трѣбва да си служатъ съ нея тѣзи, които се похваляватъ, че сж „силни“ и, като такива, ще вървятъ изъ други пѣтища, а не изъ онѣзи, изъ които сж вървѣли „слабитѣ“? Азъ ще имамъ честта, обаче, да докажа, че сегашното коалиционно правителство е трѣгнало и върви изъ пѣтища, изъ които и най-слабитѣ не сж вървѣли.

Думата ми е за цивилната листа и за изплащането на окупационния ни дългъ къмъ Русия. Когато разисквахме тронното слово, първиятъ министъръ ми направи високата честь да отговори на редица въпроси, които му бѣхъ поставилъ. Азъ не мога да слѣза отъ трибуната, прѣди на свой редъ да поправа отговоритѣ на г. министъръ-прѣдседателя. Азъ нѣма да почна отъ румелийско врѣме, отъ дѣто бѣ почналъ г. Гешовъ, нѣма да се спирамъ на това, че нѣкога си въ Областното събрание се било казало, че този дългъ ще бжде безлихвенъ и че тамъ по тоя поводъ се е ржкоплѣскало, както ржкоплѣскаме и ние...

Д-ръ Н. Генадиевъ: Че ще бжде опростенъ, а не безлихвенъ.

А. Малиновъ: Съжалявамъ, че го нѣма въ дневниците. Дълга е историята на тоя въпросъ, който не ми е удобно да разправамъ. Миллионитѣ трѣбваше да се дадатъ нѣкому. Той на свой редъ трѣбваше да ги употрѣби за нѣщо и т. н., но туй сж минали врѣмена... Азъ казвамъ, нѣма да почна отъ тамъ; ще почна отъ дѣто бѣ свършилъ нашиятъ министъръ-прѣдседателъ. Той каза: „Ние ще уредимъ въпроса за окупационния дългъ спрѣмо Русия, по

начинъ, по който сж го уредили демократитѣ“. И прочете постановлението на Министерския съветъ отъ наше време. Какво има въ това министерско постановление? Че демократитѣ признаватъ окупационния дългъ спрямо Русия. Не затова попитахъ нашия пръвъ министъръ, защото азъ, когато имахъ думата по този въпросъ, самъ бѣхъ казалъ: „Откажъ покойниятъ Стойловъ призна тоя дългъ, всички слѣдъ него, ако не ме лъже паметъта, правителства сж го признавали, включително и демократическото“. И постановления, като това, което ни чете г. министъръ-прѣдседателъ, има държани и отъ други правителства, въ които се казва, че дългътъ ни е 28 милиона лева, че той трѣбва да се плати въ 30 години. При все това, откажъ тѣзи постановления се издаватъ, до днесъ не се е плащало нищо. Второ, ако, най-послѣ, трѣбва да се отиде изъ този пътъ, който ние сме били ужъ начертали, то въ такъвъ случай правителството трѣбва да постави чистото просто така: да ни прѣдстави законъ за изплащането на окупационния дългъ къмъ Русия, споредъ министерското постановление, прѣдседателствувано отъ г. Малиновъ — както натърти тукъ г. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ — въ 30 години, а ние заявяваме, че ще го плащате въ 22. И тѣй, очевидно с, че въпросътъ не е тамъ, колко е дългътъ, и трѣбвало да се плати. Азъ искамъ да зная, казахъ и повтарямъ, в с и ч к и т ѣ условия, при които сте сключвали конвенцията. И като се има прѣдъ видъ, че макаръ и да е имало постановление за изплащане на румелийския дългъ, а не се е плащало; като се има прѣдъ видъ, че макаръ и да е имало постановление да се плати въ 30 години, а ще се плати сега въ 22, ще се разбере, че тукъ не сж изнесени налице всичкитѣ условия. Министъръ-прѣдседателъ ни каза: „Въ скоро време Събранието ще види зелената книга и тогава ще узнае истината“. Желая да се издаде зелената книга, но зелена книга, която да съдържа всичкитѣ детайли на този въпросъ; а не зелена книга, съ която ще се иска да се оправдае политиката на правителството по въпроса. Ето защо, ако зелената книга ще съдържа дългата размѣнена кореспонденция по този въпросъ, . . .

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Ще съдържа дългата.

А. Малиновъ: . . . ако има писмата, че се е искало отъ Русия да се плати въ 11 години, ако има тѣзи за онова като какъ се е дошло дотамъ, за да се плаща 30 години и какъ се е съгласило сегашното правителство да се плати дългътъ въ 22 години, въ такъвъ само случай ние ще имаме зелена книга, споредъ която ще можемъ разбра да-ли въпросътъ малко е напредналъ при коалиционното правителство и защо не е могълъ да напредне при демократитѣ, та тѣ не само не сключиха, но дори не бѣха отпочнали сключването на консулската и другитѣ конвенции. Това е по форма.

И по същество заслужва вниманието ни въпросътъ за окупационния дългъ. Г. г. народни прѣдставители! Че 28 милиона лева се дължатъ, признато е отъ всички. Е добръ, най-послѣ, бихъ прѣдпочелъ, ако бжде възможно, правителството, слѣдъ като сключи заемъ, да ги плати отъ произведението му наеднѣжъ. И като се спрете на минута върху това, което ви казахъ сега и го свържете съ онова, което говорихъ по тронното слово, ще разберете, че ми се отговаря на въпроси, на които отговоръ никой не е дирилъ. Чете се постановление, че дългътъ билъ признатъ, че сме искали да го платимъ въ 30 години — не съмъ отказвалъ всичко това. Ние искахме, обаче, да го платимъ въ 30 години, ние ще го плащате въ 22, което е по-тежко — та дори, искамъ да кажа, и по тая точка сте отстъпили. Тукъ му е мѣстото да

ликвидираме и съ другия въпросъ. По първия не мога повече да кажа и ако повдигамъ всички тѣзи въпроси, повдигамъ ги не да шиканирамъ, а защото считамъ, че съ повдигането имъ въ парламента — може-би да се мамя — ние улесняваме нашето правителство да ликвидира тѣзи въпроси по единъ възможенъ най-задоволителенъ начинъ за България.

Каза ни г. министъръ-прѣдседателъ: „Вие ме питате, какви концесии направихме на германското правителство“. — „Сжщо такива, каквито демократитѣ направиха на французкото“. Спорътъ не бѣше за Франция. На Франция сж направени не концесии, а сж признати права, които е имала.

Н. Мушановъ: Спечелени права.

А. Малиновъ: И ако зелената книга засегне и този въпросъ, ще има да научите нѣщо — и азъ бихъ желалъ да бжде засегнатъ. Но никакви спечелени права Германия нѣма, и да се даватъ на нея затова, защото такива права има Франция, знаете какво значи това? Ето що. Върху това на времето си много сме мислили, много сме се карали и много неприятности сме имали. Оттогава между другото почна да скърца нашата кода, докато, най-послѣ, се прѣкагури. Ние разсжихме така, че когато ще има да се прѣмахва капитулационниятъ режимъ въ България — режимъ, който България наслѣди отъ Турция, не може да се създава другъ — договоренъ. Правата, що е тямала Франция касателно училищата си и лицеза въ Пловдивъ.

Н. Мушановъ: Лицеятъ е разрѣшенъ отъ покойния Стойловъ.

М. Малиновъ: Да, лицетъ е разрѣшенъ отъ покойния Стойловъ, но Стойловъ, Радославовъ, Малиновъ и пр., ако сж създали нѣкому права, създали сж ги като прѣдставители на български правителства. Слѣдва ли отъ тукъ, че ако сж дадени на една държавна трѣбва да се дадатъ и на друга? Ами за случая това ще каже, че ние хемъ ще унищожаваме капитулационния режимъ въ България, хемъ ще създаваме нѣкои задължения за нея, които прѣди прѣмахването на капитулациитѣ тя нѣмало. Толкова по този въпросъ; по-нататъкъ нѣма да се простирамъ.

По-надълго, по всѣка вѣроятностъ, ще разискваме въпроса, когато се внесатъ самитѣ конвенции. „По всѣка вѣроятностъ“ — само толкова казвамъ, защото, може-би, и не ще разискваме.

Цивилната листа. Каза ни се отъ г. Теодорова, че народното прѣдставителство ще бжде занимаемо съ единъ законъ за цивилната листа. Не е то новото. Новото е, че въ закона за цивилната листа ще се прѣдвиди увеличение на цивилната листа — голѣмо или малко, това мене поне не интересува. Интересува ме друго; то е слѣдното. И г. г. министритѣ, и неговитѣ по-първи хора, като г. Бурова, казваха: „Ние измѣнихме конституцията и я направихме по-либерална, по-демократична, по-свободолюбива, отколкото проектираха да я направятъ демократитѣ“. И сѣпитѣ бѣха се похвалили, между другото, съ това, че били измѣнили чл. 35 така. Напрѣжъ се е нареждало, че цивилната листа на държавния глава не могла да бжде намалена, безъ съизволенieto на държавния глава, а ние, казва, коалиционното правителство, измѣнихме чл. 35 въ такава смисълъ, че тя ще може да се намалява и безъ да се иска неговото съизволение. Трѣбва да се подчертае, обаче, че правителството, безъ съизволенieto на държавния глава, сега ще я у г о л ѣ м и и то по чл. 35. Виждате, прочее, че измѣнението на чл. 35, което се направи, нѣма онова значение, което сте му отдавали, а има друго, което ще се изрази въ закона за цивилната листа, въ който законъ, ужъ безъ съизволенieto на царя,

но по искането на коалиционното правителство, вие, неговите приятели, ще бъдете принудени да вдигнете ръцѣ и да уголѣмите цивилната листа, за да покажете нагледно, какъ сте разбирали и тълкували чл. 35 въ великото Народно събрание.

Н. Мушановъ: Вѣрно!

А. Малиновъ: Положението ви е лошо. Ще трѣбва, обаче, да прѣгледате този хапъ. Правителството ще ви прѣдложи увеличение на цивилната листа и вие или ще трѣбва да го вотираете и да седите, или ще трѣбва да го отхвърлите и да бламираете своя кабинетъ и заедно съ него да си отидете. Дилема! Защо бѣше този шумъ около чл. 35? Защо се говорихте на българския народъ, че ще трѣгнете изъ единъ път, който ще ви даде възможност да запарува нашата воля, да побѣдите личния режимъ. Личниятъ режимъ може да се побѣди по два начина — говорилъ съмъ го и другадъ. Единътъ е, да се противопоставиш на фактора, когото подразбираме, ако считашъ, че неговите сѣния и веления не сж съобразни съ закона, или да се присторишъ, че както мисли държавниятъ глава, така мислишъ и ти. Да го побѣдимъ чрезъ усвояването на неговите желания и неговите разбирания.

Х. Поповъ: Присторено ли бѣше „Съ насъ и за Васъ“?

А. Малиновъ: Ще дойда и до това, ако стане нужда. Може, казвамъ, да се побѣди личниятъ режимъ по два начина. Очевидно, той е побѣденъ отъ васъ по втория начинъ: намѣрило се е, че неговото желание за увеличение цивилната листа е такова и на прогресивно-либералната и на народната партии. Не, господа, той иска, а вие ще дадете. Моя длъжностъ бѣше само да констатирамъ това и да кажа още единъ път, че и тоя случай не е първи, който говори за противорѣчието между онова, което прѣди нѣколко мѣсеца се е говорило и сега се върши. Личниятъ режимъ е побѣденъ отъ васъ въ всички случаи, които ви сж се прѣдставяли досега въ течението на десетъ мѣсеца. Личниятъ режимъ е побѣденъ съ това, че дадохте „свободни“ избори, каквито нито едно правителство досега не било дало; той е побѣденъ съ това, че вмѣсто една компетенция за военните сѣдилища, такава, каквато аслъ трѣбва тѣ да иматъ, имъ се дава друга, старата; той — личниятъ режимъ — е побѣденъ, защото намѣрихте, че цивилната листа не трѣбва да бѣде такава, каквато е била, а такава, каквато желае коалиционното правителство — уголѣмена. Личниятъ режимъ е съспанъ: той не може днесъ да прави това, което правѣше при царската демокрация. Той нѣмаше право да прави политика, безъ да бѣде придружаванъ отъ първия си министъръ; днесъ той ходи само съ тѣхъ, макаръ тая минута да е самъ при австрийския императоръ. Той е побѣденъ, съспанъ и въ друго отношение, че вмѣсто осемъ министерства ще имаме вече десетъ. Може-би, и тукъ да има само съвпадение на мнѣшията. Но доколкото зная, мнѣшието на държавния глава бѣше: въ конституцията съвсѣмъ да не се прѣдвижда числото на министерствата, или ако не може, то да станатъ десетъ. (Ржкоплѣскане отъ демократическата група)

Прѣдседателъ: Има думата словивскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Христо Поповъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. И. Пѣвевъ)

Х. Поповъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ не съмъ съ намѣрението да критикувамъ жестоко г. министра на финансите. Трѣбва да ви изповѣдамъ, че впечатлѣнието отъ неговата

рѣчь за мене бѣше твърдѣ приятно. Когато се критикува бюджетътъ на единъ министъръ, азъ не разбирамъ да го критикуваме за дѣйствиия, които сж чужди и които не сж негови. Азъ ще искамъ да направя критика само за тѣзи дѣйствиия, които сж негови и за които той може да отговаря. Единъ бюджетъ не се прави само отъ министра — допѣлъ вчерта и да ви направя бюджетъ по своему. Той е длъженъ да се съобрази, прѣди всичко, съ общата политика на кабинета. Както каза Асквитъ прѣди 2—3 години въ парламента: „Дайте ми политиката си, за да ви дамъ бюджета. Искате ли да имате два нѣти по-силна ескадра, отколкото ескадрата на най-силната държава въ свѣтъ, гласувайте тукъ 1 милиардъ само за ескадра“. И тѣ гласуваха, защото какво е вновецъ министърътъ, ако вие имате една политика, която иска пари, и той е седналъ да бѣде министъръ. Също, по-нататъкъ ако идете, бюджетътъ, прѣди всичко, е резултатъ на общата политика и подиръ това резултатъ на финансовата политика. Затова трѣбва да критикуваме прѣди него какво е имало, какво сж правила демократитѣ, стамболовиститѣ и т. н. наредъ. Тамъ е финансовата политика. Той не може да ви даде финансова политика днесъ. Вие трѣбва да знаете законитѣ по нашето Финансово министерство, какъвъ е тѣхниятъ духъ, какви налози тѣ искатъ, правилни ли сж или неправилни — това не е работа на днешния министъръ: това сж закони, съ които той е длъженъ да се съобразява. Ама лоша финансова политика била тя или не, докато не се яви министъръ да отмѣни тѣзи финансови закони, дотогава не трѣбва и на министра да се хвърля упрекъ, защото това е да хвърляте своите грѣхове на чужди грѣбъ, както това направи прѣждеговорившиятъ ораторъ.

Истина е, и менъ ми прави едно впечатлѣние тази рѣчь въ отношение на това, че финансовиятъ министъръ вчерта не ни обясни, какво той мисли по финансовата политика. Това можеше да го направи. Той се впусна да ни обяснява, какво мисли за разходната, тѣй да кажа финансова политика. Той доста надълго ни обясни и за какво би могли да се правятъ заеми, напр., той ни каза, че за желѣзници, за подвиженъ материалъ за тия желѣзници, за *matériel roulant*, за портове, вижте, за такива прѣдприятия той не би се спиралъ да ви направи единъ заемъ, и намира, че е полезно. Това е една политика, ви се каза — директива, която пригърна и г. прѣждеговорившиятъ ораторъ — е добра, защото такъвъ единъ заемъ, когато вие го направите, ще имате народно богатство, отъ срѣдствата на което ще можете да покриете по-нататъкъ и своите разходи и т. н., въобще такива заеми навсѣкдѣ сж приети, всѣки, който се е повече занимавалъ съ икономически науки и финансово право, знае, че тѣ не сж лоши. Правете заеми, правете желѣзници, портове, и ако можете да амортизирате заемитѣ и лихвитѣ съ тѣхъ — добръ, въ бѣдѣще ще имате и доходи. Това е много хубаво. Това е една политика, за която, вървамъ, нашиятъ министъръ за идущата година може да ни прѣдстави цѣлъ законъ; ако искате, каква ще бѣде строителната политика на България; какво той мисли да прави, ще прави ли, напр., само здания за министерствата, или ще разшири тази своя строителна политика за всичкитѣ учрѣждения; каква желѣзнопътна мрѣжа мисли той, че е полезна въ страната; за посета, макаръ, да не е разположенъ той тѣй много да правимъ заеми, но какво той мисли, докдѣ ще отива тази политика на нашата държава, дѣто има пѣли провинции, както е Южна-България, изъ която ако пътувашъ зимно врѣме, мислишъ, че пътувашъ по една земя на диваци — да ме извините — защото нѣма посета, просто нѣма никакви посета, оставени сж тѣй, както сж ни ги оставили турцитѣ.

Всичко това го разбирамъ. Но не разбрахъ, защо министърътъ не ни обясни, какви сж недостатъци на финансовата ни политика на неговитъ прѣдшественици до днесъ; какво му прѣчи и какво мисли той да измѣни. Това можеше да се каже, можеше да се освѣтли Народното събрание върху този въпросъ и народното прѣдставителство щѣше да види, че ако не може той да ви даде такъвъ бюджетъ, както самъ призна министърътъ, който да е послѣдната дума на финансовата наука, то по-голѣмата частъ отъ тоя грѣхъ ще носятъ бившитъ министри, а една малка частъ, може-би, ще падне на него. Но казвамъ, тамъ е грѣхътъ — трѣбваше да ни обясни. Не ни обясни затуй, защото, както виждате тукъ, бивши министри и настоящи министри се обвиняватъ: „Ти какво си казалъ?“ „Така“. „Защо не го вършишъ сега?“ „Когато бѣше на тази маса, какво си говорилъ?“ и т. н. Ние, които не сме били министри, слушаме, че тѣ винаги си хвърлятъ упреци единъ на другъ, слушаме само единъ споръ между тѣхъ, какво сж правила въ оппозиция и какво вършатъ на власт, и въ края на крайщата, моето впечатлѣние е, че, когато сж въ оппозиция, всичкиѣ ни министри говорятъ едно, а когато дойдатъ на властъ, правятъ друго. Това е фактъ, който трѣбва да се констатира тукъ, въ парламента, фактъ неоспоримъ. Дори и министритъ ни, и такива водители, като г. Малинова, първи министъръ, въ оппозиция говорятъ на народа друго, да ги слуша галерията, а като седнатъ на тая маса (Социалистическата маса) съвършено противното правятъ. И това е фактъ грозенъ, отъ него страдаме и за него трѣбва да помисли Народното събрание, защото тая демагогия е причината, дѣто нито бюджетъ можемъ да имаме като хората, нито управление на страната както трѣбва. Ние трѣбва да възпитаме напѣтѣ дѣнци, особено министритъ ни, да бждатъ искрени, прѣди всичко тѣ, а послѣ бюджетитъ имъ. Когато г. Малиновъ иска искренъ бюджетъ, прѣди всичко, той самъ трѣбва да стане искренъ, да започне да говори между народа, въ село това, което говори тукъ и което ще върши като министъръ. И докато тѣ не се възпитатъ тѣй, ние ще слушаме сѣ сжщата история — „Вие сте по-виновни, азъ съмъ по-малко виновенъ“. Че какво менъ ми служи туй? Вие искрени ли сте? Учихте ли народа да плаща данѣкъ, прѣди всичко, за да можете да имате единъ бюджетъ както трѣбва? Може ли министърътъ сега изеднѣжъ да направи единъ скокъ и да ви даде бюджетъ, който ще удовлетвори всичкиѣ потребности на държавата въ днешно врѣме? Не може. Той се стѣснява прѣдъ демагогията; той, като я види, гледа какъ да заобиколи, защото така е възпитанъ българскиятъ народъ пакъ отъ тѣзи, които седятъ въ лѣвицата и малко въ дѣсницата.

П. Станчевъ: И ти си тамъ.

Х. Поповъ: Така е възпитаванъ въ пресата, така е възпитаванъ навсѣкѣждъ; по черквитъ, дѣто се говори за управление, първата дума на нашия дѣецъ е да каже на селянина: „Слушай, байно, ти каква свобода имашъ, когато плащашъ данѣкъ, сжщо, както и въ турско врѣме плащаше; дѣ е свободата?“ И нашиятъ селянинъ вдигне глава, не ще да плаща данѣкъ, и който го кара да плаща данѣкъ, той е най-лошиятъ политически дѣецъ, ще бжде зарѣзанъ отъ всѣкого — не може да намѣри избиратели. И понеже уважаемитъ господа искатъ сѣ министри да бждатъ и за друго не мислятъ, учатъ го на демагогство; боятъ се отъ него, боятъ се да му кажатъ: че ти, българино, царство искашъ, ти земята на турцитъ обра, вече половинъ милиардъ даде, изкупи я цѣлата; тази земя ще стане богата и единъ денъ твоятъ декаръ, който се продава по 5 л., ще струва по 50 наполеона; но за туй трѣбватъ желѣзници, по-

сета, училища, сѣдилища, трѣбва това, трѣбва онова, а всичко туй трѣбва да се плаща, и затова ти учи се да плащашъ данѣкъ, защото първиятъ дѣлъгъ на всѣки гражданинъ, елементарното понятие, тѣй да се каже, ако иска да се нарича гражданинъ, е да си плаща данѣка. Това е първиятъ дѣлъгъ. И първиятъ дѣлъгъ на единъ дѣецъ бѣше да учи българина да си плаща данѣка. Но понеже ние го възпитаваме тѣй, тази демагогия, която я разпространява между населението, отъ день на день е вземала и взема страшни размѣри. И както въ цѣлия ни животъ се отразява тази политика, така се отразява и въ бюджета. Истина ли се отразява въ бюджета, азъ ще ви попитамъ? Истина. Само на едно перо обръщамъ внимание — на поземления данѣкъ. Той си е вѣчно 18.400.000 л.; като прибавите лозя и гори по 800 хиляди лева, той ще стане 20 милиона. Това е откакъ сме се освободили. Защо това е така? Защото е демагогията. Днеска ви говорятъ тукъ, утрѣ ще идатъ между народа да говорятъ, че народняцитъ го вдигнали. Данѣкътъ отъ 20 милиона става 40 или 60 милиона, и вие не можете да се явите между този народъ, защото никой не му е казалъ, че той е длъженъ да плаща данѣкъ. А виждате, какво става — една проста смѣтка да направимъ. Министърътъ ни казва — и това го знаемъ отъ статистическитъ данни — че отъ 96 милиона декара, ние имаме 42 милиона обработвана земя; 68 милиона сж тѣ, но сега казвамъ само това, което се посѣва. Вземете само 42 милиона декара. Ако би посмѣялъ единъ министъръ — да не бѣше тази демагогия — да каже: по 2 л. на декаръ — 84 милиона, а сега се плаща 20 милиона, вие колко ще имате разлика? 64 милиона. Въ 10 години ще имате 640 милиона, а въ 20 години — единъ милиардъ и 300 милиона. Да, да, единъ милиардъ и 300 милиона лева бихме имали днесъ отъ земята въ нашия бюджетъ, и съ това бихме направили чудеса въ България: и шосета, и мостове, и желѣзници, и кубави материали, най-сетнѣ, една система на иригация, която би обърнала цѣла България, особено южна, въ земенъ рай, и единъ декаръ земя би струвалъ, както въ Египетъ, дѣто едно врѣме е струвалъ 5 л., а сега струва 200 наполеона. Така ще бжде и въ България, ако бихте употребили систематически тия пари. Но никой не смѣе. Какво ще искате сега отъ единъ министъръ само, когато това не е негова вина? Азъ ще си запазя правото да критикувамъ министра идущата година, слѣдъ като му видя финансовата система и законитъ, които ще внесе. За сега не мога да го обвинявамъ, защото той е длъженъ да вземе закона и да ви тури тази цифра.

Демагогията у насъ разврати всичко. Прѣди всичко, вземете, какъ се изпѣди Александъръ I, защо се изпѣди, и ще видите, че хора, които нищо друго не сж мислили за България, освѣнъ да ставатъ министри, хора властолюбци, докараха България да се изтощи, отвориха ѣ въпроси, отъ които тя можеше да бжде свободна. Енергията на българския народъ, която се употреби, за да нѣма това безредиѣ, което досега върлува, тѣй да кажа, слѣдъ изпѣждането на Александъръ I, тия бунтове, тия емиграции, всички тия сътресения на народа ни, всичката тази енергия, биха били спестени за културна дѣйностъ; но у насъ никой не държи смѣтка за това. Готовъ ли е народътъ да се възбунтува, нѣкой отъ тѣзи наши демагози, за да грабне властта не му мисли; излиза, говори на народа, възползува се опортюнистически, както се изрази тукъ уважаемиятъ члгга г. Малиновъ, изцѣжда всѣко събитие за себе си, става министъръ — богатъ или не, единъ дожда само отъ сребролюбие, другъ отъ властолюбие, трети отъ славолубие, но, както и да е, опортюнистически. Фактъ е, че повечето отъ дѣйцитъ ни сж опортюнисти, и тази демагогия сж този опор-

тионизъмът се отразява и въ бюджета, отразява се и въ общата ни политика. Това е моето мнѣние.

Искате да се освободите отъ личния режимъ. Не е този пжтътъ, за който ни говори уважаемиятъ противникъ. Двѣ срѣдства има, казва той: или ще му се прѣструвашъ, „задъ васъ, прѣдъ васъ“ (Смѣхъ), или ще му се опрешъ. Само тѣзи сж двѣтѣ срѣдства, по неговото мнѣние, за личния режимъ. А така ли е? Азъ ще ви кажа, че не е така. За да съборите личния режимъ, трѣбва, първо, да видите каква е формата на вашето управление. Първо отъ тамъ да почнете. Ако сте абсолютна монархия, дѣто нѣма личенъ гласъ, дѣто нѣма избирателенъ гласъ, тамъ можешъ да дойдешъ и до революция, да се опрешъ — не така, както г. Малиновъ — а да се опрешъ сериозно, съ революция, защото властъ нѣмашъ. Но нашитѣ господа не сж за революция. Азъ помня, слѣдъ като се освирка държавниятъ ни глава, дойдоха въ Пловдивъ студенти, и нѣкои приятели отъ сегашната оппозиция казаха: „Ще правимъ митингъ“. „Противъ кого?“ — „Противъ Петкова, противъ стамболовиститѣ“. Тукъ има хора отъ Пловдивъ и знаятъ. „Е, какво ще правимъ, казвамъ, сега? Азъ искамъ, първо, да изкажемъ съжаление за тази случка, че ние не знаемъ да цѣнимъ държавния си глава. Ние имаме избирателни права, но не сме били кадърни досега да организираме народа, да се явимъ по легаленъ пжтъ на тая урна, да се боримъ; и това е нещастие, дѣто нашата младежъ се е подхлѣзнала така“. Какво ни казаха демократитѣ? „Съ това, казаха тѣ, вие ще оскърбите студентитѣ“. Азъ съмъ билъ студентъ прѣди 20 години и нѣма студентътъ на мене да дава умъ, а азъ нему. Азъ зная, какъ трѣбва да се боримъ въ тая страна, а не, както той чель нѣкъдѣ, какво ставало въ френската революция и какво ставало въ Русия, безъ да знае, какво е днешното положение, какъ се борятъ срѣщу личния режимъ: тѣй ли, както въ френската революция, или както днесъ се борятъ въ Китай, дѣто е абсолютна монархия, или пъкъ съ други срѣдства, които сж дадени на народа ни, но не знаемъ, какъ да ги употребимъ? Когато азъ имамъ избирателенъ гласъ, менъ не ми трѣбва никаква революция, никакво прѣзрѣние на държавния глава; всички почести ще му отдамъ, но ще се боря, както му е редътъ — съ избирателния си гласъ, ще организирамъ този народъ, ще кажа: „Моята система е такава и такава“ и ще вървя. То е най-хубавото срѣдство, легално и тѣй бързо, че съ него днесъ можешъ да вървишъ бързо като съ автомобилъ, а не, както въ френската революция, съ единъ дилижансъ, съ единъ файтонъ. Това не могатъ да схванатъ нашитѣ уважаеми противници, и като излѣзатъ, веднага почватъ: „Личенъ режимъ, революция!“ Защо? Защото така казалъ Викторъ Хюго. Той го е казалъ, но въ друго врѣме. Искашъ ли да се боришъ противъ личния режимъ, научи българитѣ да иматъ държавни понятия, най-напрѣдъ да се организиратъ въ партии, и когато тѣзи партии, тѣзи добри организации станатъ легални, когато ние полека-лека — ако не поотдѣлно, то съвкупно взета нашата интеллигенция — станемъ толкова умни, колкото може да бжде единъ държавенъ глава, тогава самъ по себе си личниятъ режимъ ще падне, особено въ такава страна, като нашата, дѣто царътъ не може да издаде нито една заповѣдъ, безъ да има подписа на отговорния министъръ. Защо, тогава, ще се опрешъ, и каква е тая система на борба, единъ бившъ министъръ-президентъ да дохожда даже отъ тази трибуна да ви казва, че държавниятъ глава ще бжде отговоренъ за всичко това въ бждѣще? Защо ще бжде отговоренъ, питамъ те азъ? (Смѣхъ) Каква е тази ваша конституция? Той нѣма да бжде отговоренъ, но ти ще бждешъ отговоренъ, че си билъ министъръ и като такъвъ си казалъ въ Парижъ, че свободата не се купува съ пари, а короната каза:

„Дайте пари“, и вмѣсто да слѣзешъ отъ министерския столъ, ти се подчини и изпрати Ляпчева въ Цариградъ да плаща пари. Кой е отговоренъ, тогава? Отговорни сж министъръ-президентътъ и ние, че поддържаме хора, които — извинете ме за изражението — само бръщолевятъ, но не сж държавни мъже. Не говорятъ държавнически. Азъ не мога да разбера единъ държавенъ мъжъ, единъ министъръ-президентъ да изявява, че тѣй и тѣй ще стане, и подиръ него царътъ да каже: „Не тѣй“ и той веднага да се подчини. Това не е ни конституция, това не е ни интеллигенция, това не заслужава никакво внимание!

Причината да нѣмаме парламентаренъ животъ не е въ царя, тя е въ нашата интеллигенция, и най-напрѣдъ, разбира се, въ нашата история. Ние не трѣбва да си правимъ фантазии, че можемъ току изеднѣжъ да станемъ република, изеднѣжъ да се снабдимъ съ парламентарно управление. Чакайте, не е тамъ; ние още посета не можемъ да си направимъ, каква република ще правимъ? (Общъ смѣхъ) Трѣбва да съзнаемъ всички, че нашата нова история състои само отъ сътресения; още не сме се успокоили. Питамъ ви, какъ чувствувате: нашиятъ народъ спокоенъ ли е? Не. Може ли да бжде спокоенъ за дълго врѣме? Не. Защо? Условиата сж такива. Ние сега едвамъ-едвамъ се вредихме между народитѣ. Ето до прѣди три години не ни признаваха за народъ — нѣмахме права въ международно отношение; ние не можехме да излѣземъ като субектъ на права между народитѣ. Малъкъ народъ сме, и всѣки, кой откъдѣ стигна, взема ни по едно парче, и ни разпокъсаха на такива парчета, че единъ патриотъ, като погледне картата, може да заплаче, но не може да каже, че сме вършили нѣщо, че имаме всичко онова, което може да ни даде географическото положение; всичко това е орѣзано, осакатено. И ние, разбира се, не можемъ да бждемъ спокойни; колкото щемъ да се прѣструваме, ние това го чувствуваме. А историята ни учи, че дѣто има неспокойна държава, било отъвтрѣ, било отъвънъ, тамъ нѣма парламентаренъ животъ въ пълната смисълъ на думата. Кажете ми една земя, една държава, която да е могла да се снабди съ парламентаренъ животъ въ врѣме на революция, въ врѣме на сътресения, въ врѣмето, когато се формира, както с днесъ, българската държава, която още не си знае границитѣ, додѣ ще може да отиде, за да може да прибере своята раса. Не знамъ такава държава. Англия, която считатъ за люлка на конституцията, за люлка на парламентарното управление, първо се успокои, и тогава можа да трѣгне парламентарно, а въ врѣме на бурнитѣ и сътресителни събития ти не можеше да има парламентарно управление. Защо, тогава, ще обвиняваме, прѣди всичко, царя? Празна работа е. Трѣбва да обвинимъ себе си, че не цѣнимъ врѣмето, въ което живѣемъ. Трѣбва да съзнаемъ, че ние въ днешнитѣ врѣмена, докато България не се успокои поне външно — защото прѣдполагамъ, че вътрѣшно скоро ще се разберемъ — дотогава пълненъ парламентаренъ животъ, съвършено унищожение на личния режимъ, т. е. държавниятъ глава да нѣма никакво влияние по всички въпроси на управлението, е една чиста фантазия. Но у насъ работата може да дойде дотамъ, щото избирателниятъ ни корпусъ, т. е. избирателитѣ ни, да могатъ по всѣки въпросъ въ управлението тѣй да влияятъ на царя, че послѣдниятъ да не може нищо да направи безъ волята на избирателния корпусъ, чрѣзъ неговитѣ прѣдставители. Съ други думи, двѣтѣ воли можемъ да докараме въ едно, и когато се съединятъ въ едно, тогава нашето управление може да стане парламентарно въ пълната смисълъ на думата. Но какъ ще съедините вие тѣзи воли, когато всѣки денъ въ нашата преса — цѣла преса имаме, моля ви се — нашата интеллигенция, нашитѣ министри постоянно отправятъ упреци къмъ държавния глава,

постоянно сж въ недобри отношения съ него? Я гледайте г. бившия нашъ министъръ-президентъ, помъ падна, изеднѣжъ въ своята рѣчь каза: „Менѣ, кай, прѣти ми турятъ въ колата“, не знамъ за какво, и паднахъ. (Смѣхъ) Кой ти туря прѣти и защо ти туриха прѣти? Защо се сърдишъ ти? Тебѣ не трѣбва никой да ти туря прѣти. Трѣбва ти самъ да си повлѣчешъ колата отдолу: да изберешъ хора, избиратели съ характеръ, и никой не може да ти туря прѣти. А защо Ви турятъ тѣзи прѣти? Защото прѣдъ народа говорите, че Вие сте сѣ съ народа, а като Ви кажатъ отгорѣ: „Заповѣдайте, г. Малиновъ, Вие сте много характеренъ човѣкъ“, изеднѣжъ личниятъ режимъ пропада. (Смѣхъ) Тръгнете съ него, слушате го буквално въ всичко, и утрѣ Ви каже: „Както сте дошли, идете си“, и Вие си отивате. Грѣшката е, значи, че прѣтитъ си туряте Вие сами. Вие не сте разбрали, че, когато Ви вика единъ царъ да правите избори, вие трѣбва да идете. Защото, кой ще управлява тази страна? Ще я управляватъ вие, които водите партията. Но, когато идете тамъ, вие трѣбва да си знаете своя капиталъ и трѣбва отъ тамъ да възпитаваме народа. А сега, който се качи на власть, който вземе министъръ-президентството, веднага ви говори: сега народътъ е сѣ демократически. Но паднатъ демократитѣ, изеднѣжъ: „Той стане коалиционенъ“. И това го говорятъ най-сѣриозни вѣстници. А тѣй ли е? Не е така. Азъ трѣбва да благодаря тукъ на г. министра на вътрѣшнитѣ работи, който бѣше много искренъ въ една фраза, която каза. „Причината, че ние имаме сега повече избраници, каза той, най-големата причина, е мажоритарната система, защото, който има властѣта, той вади повече депутати“. На-ли бѣше искренъ? Тѣй е. Утрѣ да стане нѣщо, да се повика г. Радославовъ на власть, увѣрявамъ ви, мажоритарната система ще даде намъ болшинство. И не трѣбва да ви увѣрявамъ: толкозъ кабинети дождатъ на власть и сѣ въ сжщото се увѣряваме.

Прѣдседателствуещъ И. Пѣевъ: Отклонявате се, г. Поповъ.

Х. Поповъ: Говоря за личния режимъ. (Смѣхъ)

Н. Апостоловъ: Кажете нѣщо за бюджета.

Х. Поповъ: И така, накратко, личниятъ режимъ е продуктъ, първо, на сътресенията, които ние имаме, исторически, второ, на демагогията, която е напълно разпространена у насъ и се поддържа и отъ учители, и отъ интеллигенция, и отъ водители на партии, и трето, на понятията неразбрани. Ние имаме неразбрани държавни понятия. Така, напр., демократитѣ едно врѣме направиха голѣмо течение у народа, като му казаха: „Ние, като дойдемъ на власть, първо ще намалимъ бюджета и второ — свѣрхсмѣнитѣ кредити. Това е прѣдателство, говорѣха тѣ — азъ съмъ ги слушалъ — нѣма да даваме пжтни и дневни, вагони даромъ на Негово Величество нѣма да даваме, перачницитѣ му ще унищожимъ, безотчетни вече нѣма да има“ — това бѣше пѣла платформата. „Но не е само това; и прогресивно-подоходенъ данѣкъ ще въведемъ, та да станемъ по-образована, по-културна държава, отколкото сж много държави въ Европа“. Щѣхме да надминемъ всички. Е, сега какво стана, когато дойдоха на власть? Бюджетътъ имъ какъвъ бѣше? Това ви призна прѣждеговорившиятъ ораторъ, и нѣма нужда азъ да ви казвамъ. Той каза: „Вашиятъ бюджетъ, г. Теодоровъ, е копие отъ нашия, а нашиятъ, казва, е копие отъ стамболовистекия“ и т. н. (Смѣхъ) Е, какво сега да имъ говоримъ? Всичко е доказано. „Това ви е бюджетътъ — защо сега демагогостувате?“ И тѣ не знаятъ да ви отговорятъ. А вие ще си обясните само съ туй: сребролюбieto, властолюбieto, славолубieto на нѣкои

водители, на повечето отъ нашитѣ водители — вотъ причината и нищо друго. Ако нашитѣ водители се отърватъ отъ тѣзи три страсти, тогава можемъ да работимъ. Докато тѣ сж завладѣни отъ тѣхъ, не могатъ да кажатъ нито една фраза права. Това е причината.

Сега, говори ни се по бюджета и веднага се минава на гражданата листа. Пакъ сжщото виждаме, пакъ демагогия. Казватъ, че вие сте сега виновни за гражданата листа. Защо „вие сте виновни“, а вие (Сочи меншеството) не сте виновни, питамъ азъ. Защо, когато въ конституцията бѣше 600 хиляди лева, вие сте давали 2.800.000 безъ законъ? Защо сега вие обяснявате, че тѣ щѣли да дадатъ много, ако стоятъ на власть? Ами вие какъ щѣхте да дадете, ако стоехте на власть? Значи, вие продавате вашата политика. Вие като дѣвецъ, като министъръ-президентъ, когато се говорѣше за измѣненieto на конституцията, трѣбваше да освѣтлите обществото, да кажете: „Ние мислимъ по този въпросъ толкозъ да дадемъ на Негово Величество“, и свѣршено. Вие и до днесъ не го казахте, защото си мислѣхте: Ако ни държи Негово Величество още, ще му дадемъ нѣщо; ако не, да му мислятъ тѣзи, които дойдатъ“. Тогава вие ще нападате защо тѣ даватъ. По този начинъ никаква искрена политика нѣма, всичко е опортюнистическо. Вѣрно е, че министърътъ въ настоящия кабинетъ можеше, ако искаше, да внесе този въпросъ съ законъ, и съ законъ можехме да рѣшимъ единъжъ завинаги този въпросъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Ще се внесе, г. Поповъ.

Х. Поповъ: Вѣрвамъ. За Васъ е по-малѣкъ укорътъ, защото вие, отъ моя точка гледище, нѣмахте врѣме. За тѣхъ укорътъ е по-голямъ. Най-голямъ укоръ азъ бихъ направилъ на г. Малинова, че той неудачно приготви конституцията, за да я измѣните Вие. Най-хубаво бѣше, както въ други конституции, да имаме опрѣдѣлена гражданата листа въ конституцията и да се не измѣня отъ деня на възкачането на държавния глава до деня на слизането. Тѣ сж по моему, най-добритѣ конституции. Иначе, ние ще имаме голѣми неразбории, и което правителство ще се залови за тази работа, отсега му прѣдвиждамъ, че нашата демагогия ще има да се бори съ него. Ще злоупотрѣбаватъ открай докрай; нѣма да има нищо искрено, а това не е въ интереса на страната. Ние, за да успокоимъ страната, първо, трѣбва да пазимъ реномето, популярността на държавния глава и послѣ — популярността на другитѣ институти. А както сме тръгнали по този пжтъ, ще има по-големи неразбории и сътресения, които не може да успокоятъ страната. Но за това виновно ли е това правителство? Най-големата вина е тамъ. (Сочи лѣвицата) Това е вече минало. Това е конституция и съ нея ще трѣбва да се съобразяватъ днешнитѣ управници. Докадъ отива демагогията на демократитѣ? Тѣ отъ тази трибуна ви обвиняватъ, че вие неудачно сте измѣнили конституцията. Да ми позволите да имъ кажа, че вие удачно приехте това, което тѣ бѣха длѣжни да ви поднесатъ; вие повече не можехте да направите. Малко нѣщо и вие можехте да направите; напр., вие можехте да направите, щото гражданата листа да се опрѣдѣлеше въ конституцията. Но то не е голѣмъ грѣхъ. Грѣхътъ е тѣхенъ, че, поради демагогството, не можаха да ви приготвятъ единъ удаченъ проектъ, та единъжъ-завинаги да свѣршимъ съ конституционнитѣ въпроси. Прѣдставете си, даже не ви дадохъ проектъ да се произнесе великото Народно събрание, като имаме царъ, България като е царство, кой ще сключва миръ и кой ще обявява война. Това го има въ всѣка конституция, моля ви се; то е първиятъ, тѣй да се каже атрибутъ, а тѣ не смѣяха да направятъ това. Защо? Защото бѣха

демократи и защото младите хора гледаха на тях, че тѣ и оттамъ ще борятъ личния режимъ. Да бѣха казали, че царятъ има право да обявява война, то щѣше да бѣде вече абсолютизъмъ, тѣ щѣха да изгубятъ и послѣдния демократъ, който ги поддържаше, и затуй, благодарение на демагогията, този въпросъ остана у насъ нерѣшенъ, ще го тълкуваме. Тълкуването пакъ тамъ ще отиде, но да се свѣчатъ младите хора. Виждате, че когато почнемъ да обвиняваме двѣтѣ правителства, бившето и настоящето — азъ като народенъ прѣдставителъ го изповѣдвамъ — виждаме, че въ великото Народно събрание вие изпльните дълга си много по-добре, отколкото г. г. демократитѣ, които, нека ми бѣде позволено да кажа — защото азъ го чувствувахъ, чувствувахте го и населението — експлоатираха съ този въпросъ, просто искаха да стоятъ на властъ много години. И затова, когато питаха г. Малинова, като министъръ-президентъ: кога ще се свика великото Народно събрание, той казваше: „Не зная, още не зная“. Държеше общественото мнѣние въ тревога, не го зачиташе за нищо, не искаше да му каже, че великото Народно събрание ще се свика тогава и тогава. А отъ това по-големо нарушение на конституцията има ли — да обявите една страна въ царство, да вземешъ чужда територия, да кажемъ, да се провъзгласишъ въ независима държава, когато е казано въ конституцията, че само едно велико Народно събрание може да направи това? И вие двѣ години да стоите, това да ви се вижда малко и да говорите въ разни интервюта: „Като изтече мандатътъ на камарата, ще видимъ за тази работа, ще помислимъ и за нея“, това не е ли нарушение на конституцията? То е много хубаво да се говори така — „като изтече мандатътъ на камарата“. А черногорскиятъ князь стана кралъ и въ сѣщия денъ издава законъ, че държавата се обявява въ кралство. Вие считаете това за нищо. Защо? Защото сте демагози, нищо друго.

(Прѣдседателското мѣсто заема пакъ г. прѣдседателъ)

Единъ отъ г. г. ораторитѣ демократи единъ денъ възрази тъй: „Кажете ми, каже, она членъ отъ конституцията, който ни задължава да свикаме велико Народно събрание“. Да, нѣма такъвъ членъ въ конституцията, но има духъ на конституцията; тя не може всичко да прѣдвижда. Вижете другитѣ конституции, вижете сръбската, която казва, че не може повече отъ четири мѣсеца да се протака: свикването на великото Народно събрание. Ако нашето обикновено Народно събрание, слѣдъ като се разтури, трѣбва най-късно два мѣсеца слѣдъ неговото разтуряне да го свикате, колко повече това трѣбва да стане за великото Народно събрание. „Нѣма, каже, такъвъ членъ“. Ами че по тази логика вие можете 20 години да не свикате великото Народно събрание! Ето виждате, че искреностъ нѣма. Та, оттамъ произлиза нашиятъ личенъ режимъ — отъ демагогията.

Независимо отъ туй, нашитѣ Народни събрания — позволете ми да го кажа — сѣщо не си играятъ добръ ролята и това много помага за личния режимъ. Ние не си задаваме въпросъ, какво прѣдставляваме и какъ ще пазимъ народнитѣ права, кой ги е нарушилъ и какъ ние можемъ затова нарушение да искаме да отговаря нарушителътъ. Вземете, напр., избирателния законъ на демократитѣ. Вие ще видите въ него една бѣлѣжка, по силата на която се продължаватъ мандатитѣ на общинскитѣ управления още за една година. Е, това конституционно ли е? Не можеше ли да ги продължатъ още за десетъ години съ едно законче? (Смѣхъ) Какво ще стане съ общинскитѣ управления, питами азъ? Какъ може единъ министъръ да ми даде мандатъ, за да стоя азъ кметъ въ Пловдивъ? Днешниятъ кметъ стои въз основа на тази бѣлѣжка. Ако азъ бѣхъ министъръ, още на другия денъ щѣхъ да отиѣмъ тази

бѣлѣжка и да паднатъ всичкитѣ кметове, които сѣ такива на основание на тази демократическа бѣлѣжка, и щѣхъ да искамъ да отговаря бившиятъ министъръ за това, защото това е нарушение на конституцията. Но, както виждате, и това минава, има едно „мини-замини“, а ние трѣбва да държимъ вече точна сметка и трѣбва да се научимъ, че дѣяние, извършено отъ нѣкого, ако е прѣстѣпно, да бѣде прѣстѣпно и за тѣзи, и за онѣзи, и за всѣки гражданинъ. Не е ли прѣстѣпно, трѣбва да го признаемъ. Какво ще кажете, напр., за г. Малинова, който като държавенъ обвинителъ държа рѣчь и убѣди единъ държавенъ съдъ, че нарушението на всѣки обикновенъ законъ отъ министра е нарушение на конституцията, а като министъръ — азъ му четохъ рѣчта — той заяви, че нѣма да позволи на държавния съдъ да мисли, че нарушението на обикновения законъ е нарушение на конституцията. Тогава, г. министре, ти си говорилъ така, защото г. Радославовъ бѣше подъ съдъ, сега, обаче, ти говоришъ друго, защото и ти си станалъ министъръ. Това едно Народно събрание винаги трѣбва да го има прѣдъ видъ. Вашитѣ оратори констатираха тукъ, че г. Радославовъ разтурилъ 800 кметства. Добре, но г. Такевъ е разтурилъ 900 и толкова кметства; защо тогава осѣдихте г. Радославова затова? Присѣдата е изрична: „Понеже Вие, г. Радославовъ, сте разтурили толкова кметства, това разтуряне е нарушение на чл. 23 отъ закона за общинитѣ, а нарушението на всѣки обикновенъ законъ е нарушение на конституцията, ерго, Вие сте виновни“. А понеже и вие сте разтурили кметства, то защо Вие да не сте виновни? Виждате, нѣма логика, нѣмаме оная нравствена етика, която трѣбва да поддържа единъ народъ, една държава. Самиятъ този, който те е съдилъ, самиятъ той отстъпва отъ своитѣ правила и въ края на крайщата излиза само бръщолевене на държавни мъже — извинете за изражението. Нѣма у насъ държавенъ мъжъ, който, като е изказалъ една идея прѣди 20 години, да умре съ тази идея, да я остави въ наследство на своитѣ съмишленици и така полета-лека народътъ ни да се възпита, а не тъй, както сме трѣгнали. Покойниятъ Петковъ бѣше казалъ тукъ: „Момчета, азъ побѣлѣхъ вече, оставете тѣзи работи“. Кои сѣ тѣзи работи? Тѣ сѣ тѣзи, които 30 години той е проповѣдвалъ: противъ орденитѣ било — сега е за тѣхъ — противъ това-онова, сѣщо като демократитѣ. Тѣ бѣха противъ орденитѣ — наредиха си ордени. Какъ ще се управлява? Нищо досега нѣма у насъ, освѣнъ приказки, за да убѣди избирателя кой какъ може; убѣди ли го, свършена работа. Всичко това е причина за личния режимъ и този личенъ режимъ ви докара тѣзи бюджети, и, даже той можеше да ви даде други, още по-лоши, ама да благодаримъ...

Прѣдседателъ: Г. Поповъ! Азъ Ви моля да говорите по бюджета. Тия въпроси, за които говорите, не сѣ по бюджета.

Х. Поповъ: И тъй, по цивилната листа не мога да упрекна настоящето правителство, защото то върши това, което сѣ вършили всички досега. Това е моето заключение.

Сега, бюджетътъ е отражение на общата политика, и ако сравните този бюджетопроектъ съ тази политика, която се отразяваше въ платформата на коалиционното правителство, вие ще кажете, че този бюджетопроектъ е много добъръ, достатъченъ. Даже азъ мислѣхъ, че нашиятъ финансовъ министъръ нѣма да ни даде такъвъ бюджетопроектъ при тази политика, която азъ четохъ въ платформата на правителството, обаче разбирамъ, че азъ съмъ се лѣгалъ, че има нѣщо тукъ, въ този бюджетопроектъ, което ни сближава въ политиката, само че не сме

тъй сходни. Азъ разбирамъ, когато правимъ бюджетопроектъ, най-напрѣдъ да вземемъ прѣдъ видъ първата нужда на единъ народъ, която е необходимо да бѣде удовлетворена. Нуждитъ на народа въ разни врѣмена сж различни. Финансовиятъ министъръ въ своята финансова система има една задача, която азъ схващамъ не тъй, както я схващатъ уважаемиятъ министъръ и г. Малиновъ, а малко поиначе. Азъ виждамъ творчеството на финансовия министъръ не въ излизка — съвсѣмъ не, нито въ това, че може да нареди да иска много голѣмъ данѣкъ, както каза г. министърътъ на финанситѣ, но въ умѣнieto му да състави такава една финансова система, што да има пълно съответствие между належащитѣ нужди на държавата и срѣдствата на народното стопанство. Тамъ е творчеството на единъ министъръ, а не въ това да нареди тѣзи цифри, за които, прѣди всичко, е казано какъ да ги редишъ: вземи какво е констатирано по прѣжитѣ данѣци, въ тритѣ прѣдшествоващи години, нареди го и вземи срѣдното число. Това може да направи всѣки. Вземи какво е постѣпило за тритѣ години, отъ косвени данѣци, тури срѣдното, и вие ще наредите единъ бюджетопроектъ, който може да нареди единъ писаръ. Тамъ не е въпросътъ. Въпросътъ е, да може единъ финансовъ министъръ тъй добръ да знае народното стопанство и така добръ да схване държавната политика, што да намѣри тѣзи срѣдства, чрѣзъ опазване на пълното съответствие между държавнитѣ нужди въ врѣмето, поне когато той е министъръ, и между силата на народното стопанство, тъй што да не покѣтне той народното стопанство, да не му направи прѣчки, защото източникитѣ на финанситѣ сж отъ частнитѣ хозяйства. Трѣбва отъ тамъ да се черпи и ако тамъ се разсипе, разсипано е всичко. Ако можете да не го разсипете и въ сѣщото врѣме да доставите срѣдства, за да се изпълни бюджетътъ, тогава сте министъръ, както трѣбва. Но ако погледнете нашата финансова система, вие ще видите, че научно тя не издържа критика. Прѣди всичко, една добра финансова система не трѣбва да взема отъ друго данѣкъ, освѣнъ отъ чистия доходъ на имота. Закачи ли данѣкъ въ суровия имотъ, такава система менъ не ми е симпатична и не може да се похвали. Това емлякъ какво е, това данѣкъ върху сградитѣ какво е? Вие вземате данѣкъ само затуй, че е имотъ, безъ да държите смѣтка, че единъ имотъ може да не носи нищо. Ако може да ни дадете такава данѣчна система, която ще взема отъ чистия доходъ и която ще може технически да бѣде справедлива, да достигне една голѣма справедливостъ, не такава, каквато е днесъ, вие тогава ще похвалимъ министра на финанситѣ. Досега той нѣмаше тази възможностъ да направи това. За въ бѣдѣще, ако той може да ни даде една нова организация въ нашата финансова система, която по техническата частъ да бѣде малко по-добра, отколкото е днесъ, това ще бѣде похвално. Азъ мога да ви увѣря, че въ нашата данѣчна система — не казвамъ това въ упрѣкъ на сегашния министъръ — нѣма абсолютно никаква справедливостъ; значи, нѣма никакво общо начало, отъ което всички да се ръководимъ. Вземете, напр., какво плаща единъ селянинъ въ Южна-България и какво въ Северна-България за земята; вие не можете да намѣрите хармония между 5 ст. и 1-35 л. Вземете, напр., какъ се цѣнятъ сградитѣ — то е ужасъ. Нѣкое писарче ще дойде и ще каже: тази сграда струва два милиона лева и не можемъ да се разправимъ. Тѣзи комисии нищо не прѣдставляватъ: то е просто единъ произволъ. Какъвто данѣкъ ще, такъвъ ще ви тури; нѣма никаква гаранция. Може-би административнитѣ сѣдилища ще ни помогнатъ, може и друго-яче, но трѣбва непрѣмѣнно тази организация на финансовата система да се измѣни и да дойде дотамъ, што

нашиятъ гражданинъ да има, тъй да се каже, астіо, искъ, когато бѣде наложенъ съ данѣкъ, да може да се бори чрѣзъ астіо, както се бори, когато му се отнеме къщата. Това е публично право. Трѣбва да има право данѣкоплатецътъ да каже прѣдъ извѣстно учрѣждение: „Вие, г-не, ме облагате тройно и четворно, само защото съмъ радославистъ, а вие демократъ?“ Това го направиха на мене. Не само демократитѣ го правятъ, но всички. Ще ви кажа, всички сме такива. Това е грозно нѣщо. Ако настоящиятъ министъръ на финанситѣ ни избави отъ това, особено ще му благодаримъ. Азъ мисля, че той се е вгледалъ вече, затова не навлѣзе въ тази работа, и по-послѣ ще говори за нея. Но азъ не вѣрвамъ, че има българи, особено вие, като народни прѣдставители, да не се съгласите съ мене, че най-напрѣдъ ние трѣбва да искаме данѣкъ да бѣде справедливъ. Туй ще каже: всѣки споредъ силитѣ си да плаща данѣкъ, а никакъ не повече, или по-малко.

Г. Шиваровъ: Съ други думи, да не ни стрижатъ така, както всѣки иска.

Х. Поповъ: Да, да не ни стрижатъ, както всѣки иска, а да ни стрижатъ еднакво, споредъ силитѣ ни. Въпросътъ за подоходния данѣкъ тъй сжко се много експлоатираше и не чуухъ отъ г. министра на финанситѣ нищо по него. Това ми направи впечатление и азъ не мога да знаа, какво той мисли. Слѣдихъ една негова рѣчь по вѣстникитѣ, но въ нашитѣ вѣстници, както знаете, рѣчитѣ не се прѣдаватъ точно. Вие слѣдите ли за вапитѣ рѣчи, г. г. народни прѣдставители? Нѣма да намѣрите вашата рѣчь въ единъ вѣстникъ и въ другъ еднаква. Всѣки я прѣдава, както той иска.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Понѣкога даже и противното пишатъ.

Х. Поповъ: Да, понѣкога даже и противното пишатъ. Сравнете вашата рѣчь въ 4—5 вѣстника и ще видите, че единъ съ другъ не се схождатъ. Когато азъ чета рѣчь на министъръ, само тази мисль, която намѣря въ 4—5 вѣстника еднаква, смѣтамъ за вѣрна, а всичко друго считамъ, че не е вѣрно. Първо вземамъ, разбира се, вѣстника, който е органъ на правителството — тамъ нѣщо повече се прѣдава, но по-нататкъ не. Въ всѣки случай, казвамъ, една мисль ми е останала, че г. Теодоровъ въ една рѣчь, като говорилъ по платформата на правителството, казалъ, че ще въведе този данѣкъ не за всички, а за нѣкои части — по занятията. Така го разбрахъ. Като народенъ прѣдставителъ, азъ бихъ се изказалъ така по този въпросъ: нека г. министърътъ да изучи много добръ въпроса на наша почва...

Министъръ Т. Теодоровъ: Подиръ два дена ще получите проекта.

Х. Поповъ: ...и да не бърза, защото да се опрѣдѣля данѣкъ само по занятия, ще бѣде много мѣчно. Както азъ разбирамъ прогресивно-подоходния данѣкъ, то значи данѣкъ надъ цѣлия вашъ доходъ, отъ каквито източници вие да го имате, а не само отъ единъ източникъ. Азъ отъ занятieto може да имамъ единъ източникъ, отъ недвижими имоти може да имамъ другъ и т. н.; ако вие въведете прогресивно-подоходния данѣкъ, трѣбва най-напрѣдъ да опрѣдѣлите доходитѣ отъ всичкитѣ мои източници, и подиръ това вече да наложите данѣка. Понеже г. министърътъ каза, че ще ни занимае съ този въпросъ, азъ ще имамъ случая по-послѣ да говоря по него. Засега ще кажа, че съ този въпросъ се експлоатираше много, а той е въпросъ много сериозенъ и затова трѣбва да не се бърза много съ неговото раз-

решение, да не се увеличаваме, както демократитѣ се увеличаха, че съ прогресивно-подоходния данѣкъ ще оправимъ нашата финансова система и ще бждемъ много културна държава. Погледнете само статистическитѣ данни — а това го има въ статистическия годишникъ отъ демократитѣ — и ще видите колко данѣкоплатци имаме. Тѣ сж 932.000 души. Вижете тамъ какъ се дѣлятъ по величината на данѣка, за да видите колко е грозна картината. 312 хиляди души плащатъ данѣкъ до 5 л.; 157 хиляди плащатъ отъ 5 до 10 л.; 173 хиляди души отъ 10—20 л.; а като дойдете отъ 100 л. нагорѣ до 500 л., само 20 хиляди души, а отъ 500 л. нагорѣ имате само 800 и нѣколко души. Това е грозно. Въ такива държави като Англия, колкото отивашъ нагорѣ срѣщашъ богатства, а като погледнешъ на тѣзи наши 800 души, които плащатъ повече отъ 500 л. данѣкъ, тѣ блѣднѣятъ прѣдъ онѣзи, които плащатъ по 5, 10 л. и т. н. Нашиятъ богаташъ нѣма такива имоти, та, като го острижешъ, тѣй да се каже, добръ, да пуснешъ бѣдняка, да му е леко; у насъ нѣма какво да стрижете, когато въ другитѣ държави има. Единъ Джорджъ има смисълъ да настоява на това, а у насъ си остава една чиста теория, която не ни дава почти никакви резултати. Така щото, казвамъ, ако има да се занимаемъ съ тая система, бихъ желалъ уважаемиятъ министъръ на финанситѣ, като ни сезира съ този въпросъ, да ни сезира слѣдъ като бжде добръ изученъ отъ всѣка страна, и ако дойдемъ до заключение, че тази работа е безполезна за България, най-хубаво е да останемъ съ системата, която дава тѣй наречения доходенъ данѣкъ, данѣкъ отъ дохода на имотитѣ, но да не вземаме подоходно, пропорционално. Само тѣй, при едно справедливо разпрѣдѣление, тази система, споредъ мене; би принесла много по-голяма полза, отколкото би принесълъ единъ такъвъ прибързанъ данѣкъ.

Относително днешнитѣ нужди, които азъ чувствавамъ, има да кажа, че ако България днесъ не бѣше въ такова политическо състояние, въ каквото се намира, военниятъ бюджетъ е прѣдостатѣченъ. Но България — не зная дали това чувствува нашето правителство — днесъ се намира не въ положение да минува съ единъ такъвъ бюджетъ за армията, какъвто е този. Днесъ ние не знаемъ какво ще стане утрѣ на Балканския-полуостровъ. Колкото водители у насъ се опитаха да ни говорятъ, че армията е излишна, че армията трѣбва да се намали и т. н., всичкитѣ дойоха най-послѣ до съзнанието, че тази система на мишлене е погрѣшна. Г. Малиновъ днесъ ви каза, че той чувствува, какво армията ни трѣбва да бжде силна, и се чуди защо министъръ-президентътъ прѣди осемъ мѣсеца иначе говорилъ, а сега искалъ силна армия. Азъ се чуда, защо той една-две години прѣди да дойде на властъ каза, че иска силна армия, а прѣзъ цѣлия си животъ проповѣдваше, че тя е излишна, че само яде пари, че селянитѣ останали безъ парвули и т. н., благодарение на тази армия, която всичко яла? А сега виждамъ, че той съвършено е узрѣлъ. Всички наши дѣйци, които сж били противъ армията, отъ денъ на денъ доходатъ до убѣждението, че безъ нея не може да се мине. И това е твърдѣ естествено. Ние не трѣбва да се увеличаваме, както особено се увеличаватъ нашитѣ младежи, отъ рѣчитѣ на нѣкой си Херве, какво е казалъ той въ нѣкой социалистически конгресъ и дойдалъ тукъ и викалъ „Долу армията!“ А когато Бебелъ имъ каже на другъ конгресъ: „Ние ще изпълнимъ дълга си“, тѣ идватъ тукъ и нѣкакъ си държатъ друго поведение. Хеленъ Бокъ сега въ Копенхагенъ имъ казалъ: „Тамъ на Балканския-полуостровъ ви прѣдизвикватъ турцитѣ; трѣбва да се съгласите всички държави тамъ, да измѣните формата на управлението, та да се борите противъ турцитѣ“. То ще каже: вие тамъ провъзгласете репу-

блики и трѣгнете противъ турцитѣ, а Хеленъ Бокъ си стои въ Австрия, дѣто нѣма такава конституция, какъто е нашата, а нашитѣ младежи, дойдатъ тукъ и „Да живѣе републиката“ — въ Пловдивъ за това имаме голѣмо сражение — и „Долу Фердинандъ!“ Защо сж тѣзи работи, защо сж тѣзи неразбории? Нашата политика днесъ иска една силна и модерна армия, снабдена съ всичкитѣ срѣдства, които военното изкуство дава; да не ѝ липсва, тѣй да кажа, нито една игла, снабдена съ всички тактически познания, които ѝ трѣбватъ, за да бжде готова всѣки моментъ, всѣки часъ за тая борба, която може да се яви и която е надвиснала надъ главитѣ ни. Другитѣ проповѣди сж нерационални, необмислени. Азъ не мога да считамъ сериозни онѣзи хора, които мислятъ България, която е на Балканския-полуостровъ, да мине съ милиция, да нѣма войска. Култура искате, а войска не щете! Но въ началото на всѣка култура стои войската. Ами войската като ви залази вътрѣшната и външна свобода, културата ще дойде сама по себе си. Погледнете на Германия. Едно врѣме турцитѣ се смѣха на Бранденбургското царство и го наричаха Драндебулъ-вилаети, а сега треперятъ отъ Германия, отъ това драндебулско царство, благодарение на това, че $\frac{2}{3}$ отъ бюджета на Германия въ продължение на 50 години отиваше за войската, и войницитѣ и офицеритѣ 50 години скришно, тайно изучаваха всичко това, което се казва военно изкуство, за да могатъ въ 1871 г. да кажатъ на французитѣ, че и тукъ има единъ народъ, който иска своето мѣсто въ културата. Това войската го направи. Въ Италия сжщо. Коя държава днесъ може да върви така разпасано, безъ всѣкаква армия? И каква бѣше тази политика на демократитѣ, която докара дотамъ, че слушахъ въ Русе, да се е викало „Долу армията?“ Това бѣше грозно нѣщо. Азъ бѣхъ постоянно противъ демократитѣ при тѣхното управление и, въпрѣки това, бѣхъ длъженъ да държа митингъ и да викамъ: „Да живѣе армията!“ И народътъ вика, като му обяснихъ, че армията е въоръжениятъ български народъ, че армия не е онзи тамъ. (Сочи министерската маса) Онзи, който е направилъ грѣшки, ще го осждятъ. И така трѣбваше. И ние видѣхме въ демократическото управление такива картини, че единъ патриотъ би чувствувалъ трѣшки, когато вижда, че армията да се употребява така, както я употребиха, напр., въ София. А всичко това бѣше плодъ пакъ на демагогията, защото вие тѣй дойдохте на властъ. Не учихте този народъ, че той трѣбва да има армия, че тя е, която ще му пази свободата и отвѣтрѣ, и отвѣнъ. Но нѣма защо да споримъ по този въпросъ: когато вие дойдете на тази маса (Сочи министерската маса), сѣ по този начинъ правите реформи. Какви реформи? Ординарци вмѣсто вѣстови — по-нататѣкъ нищо. (Веселостъ) Така щото, никой не може да направи нѣщо. И затова азъ не ви обвинявамъ, а ви обвинявамъ само затуй, че не сте искрени, а при неискрени дѣйци искренъ бюджетъ нѣма, и ако има такъвъ, той ще бжде направенъ съ голѣма мъка, какъвто го е направилъ днешниятъ министъръ. Видѣхте вчера какъ се измѣчи той, каква мъка чувствуваше тукъ, за да ви даде най-сетнѣ единъ такъвъ бюджетопроектъ, който да не вдига възмущението на населението. То е естествено нѣщо. Всѣки министъръ гледа какво е общественото мнѣние днесъ, какво то мисли за войската и т. н., съобразява се съ атмосферата, която вие сте му създали. Вие не сте създали нѣкоя полезна атмосфера за добъръ бюджетъ по войната и днесъ слушамъ бившиятъ ни министъръ сѣ да му се иска така — малко демагогия да има пакъ по бюджета. (Смѣхъ) А пъкъ азъ искамъ съвършено да очистя тая демагогия, който ще да стои на тая маса.

И като гледамъ така на въпроса, намирамъ, че този бюджетопроектъ, военниятъ, по веществоната

часть е малък. Доколкото азъ имамъ свѣдѣния по обѣдѣлото на нашитѣ солдати, по въоръженіето на пашата войска, по снаряженіето ѝ, трѣбватъ не помалко отъ 15 милиона лева; добръ би било този бюджетопроектъ да бѣше на цифрата 55 милиона лева, но това не е моя работа; азъ ви го казвамъ само тъй, като имамъ прѣдъ видъ само това, което съмъ слушалъ, което съмъ могълъ да изуча, а отговорността е на военния министъръ: какъ той мисли и какво мисли да прави — това е негова работа. За мене само едно нѣщо е важно, че външната политика, която води кабинетътъ, е политика — позволете ми да кажа — и за мене необяснима, не съвсѣмъ ясна; като погледна бюджетопроекта, за мене не е ясна тази политика. Менѣ ми се струва, че единъ день ме бждете заедно и нѣма да има ни една, ни друга коалиция, защото ние сме разбрали единъжъ завинаги — не зная вие какъ мислите — че турцитѣ нѣма да дадатъ свобода на българитѣ въ турско. Това особено да го запомни г. Буровъ, защото той казва, че ще се бори за свободата на тия българи, и ако не се даде тази свобода, и той ще стане военнлюбецъ. Азъ го поздравявамъ отсега, че единъ день ще стане такъвъ. Турцитѣ не че не искатъ да дадатъ свобода, но тѣ се боятъ, че ако дадатъ свобода на Македония, една автономия, да не би тя да остане българска. Всичкото заблуждение е тамъ. Ако може настоящето правителство, чрѣзъ печата или чрѣзъ каквото и да е друго срѣдство, да убѣди младотурцитѣ, това ще бѣде нѣщо добро. Трѣбва да признаемъ, че младотурцитѣ сж добри патриоти, тѣ обичатъ своето отечество и се нервиратъ, когато вие започнете да имъ говорите работи, които тѣ виждатъ, че не сж въ полза на отечеството имъ. Тѣ ще употребятъ всички срѣдства, за да запазятъ Турция. Доколко могатъ да я запазятъ — то е другъ въпросъ, но отъ 1908 г. насамъ тѣ проявиха желание, че искатъ да направятъ всичко, каквото могатъ да направятъ, за да спасятъ Турция. Не всичко зависи отъ тѣхъ, и тѣ не схващатъ това, което трѣбва, или затуй, защото много бързатъ, или затуй, че новата история на Турция е такава. Когато единъ турчинъ чете новата история на Турция, той не може да дойде до друго заключение, освѣнъ до това, че тамъ, където се откъсне нѣкоя автономия, тя е вече изгубена страна. Това говори историята; такъвъ е случаятъ съ Сърбия, България, Ромъния; вземете напоследъкъ Ионийското царство — въобще, дѣто и да отидете. А пъкъ Румелия особено ги нервира и, доколкото азъ съмъ слѣдилъ въ турската преса и доколкото азъ съмъ ималъ работа съ интеллигентни турци, нѣма турчинъ, който да мисли противното; той е убѣденъ, че стане ли Македония автономия, тя е изгубена за Турция. И тамъ е всичката борба между българи и турци. Да не бѣше това заблуждение, ние пѣхмѣ да се разберемъ много добръ. Безспорно, новитѣ турци обичатъ свободата, но и тѣ сж убѣдени въ това. Можете ли да ги убѣдите сега, че иматъ голѣма грѣшка, че турцитѣ и на тепсия да ни поднесатъ Македония, ние нѣма да я вземемъ? Това не е възможно. Това с, тъй да се каже, въпросъ международенъ. Слѣдъ Парижкия договоръ въ 1856 г., слѣдъ Берлинския договоръ въ 1878 г., днесъ една Австрия заявява дори на Италия, както имаше скоро една статия въ в. „Neue Freie Presse“, че вие — Италия — не можете да покатнете Европейска-Турция безъ наше позволение, вие не можете да нахърните нейнитѣ права въ Европа. Е, какво ще направи България, ако бихме желали да вземемъ Македония и нѣмцитѣ кажатъ: „Не бива“, и руситѣ кажатъ: „Не бива?“ По никой начинъ не можемъ да я вземемъ. А турцитѣ не могатъ да схванатъ това. Турцитѣ мислятъ, че както Южна-България отиде, така и Македония, ако стане една автономия, ще изхвъркне отъ рѣ-

цѣтъ имъ. Това понятие не е вѣрно. Ние трѣбваше да убѣдимъ турцитѣ въ това и да имъ кажемъ: не че искаме да разсипемъ вашата държавка, но ние само чувствуваме, че нашитѣ отношения не могатъ да бѣдатъ нормални, ако вие не дадете една автономия на Македония, и не голѣма, но такава, каквато е, напр., тая на Босна-Херцеговина. Австрийцитѣ дадоха автономия на Босна-Херцеговина, безъ тя да я иска. Защо? Защото тѣ чувствуваха, че по-добръ се управлява така единъ народъ: като му дадете малкитѣ функции при упражнението на суверенитета, а вие държите другитѣ, за да не се отцѣпи отъ царството, това е достатъчно. Това за единъ нѣмецъ не прѣдставлява нищо, за единъ англичанинъ е смѣтността на управлението чужди народи, а за единъ турчинъ е грозно нѣщо. Ето, казвамъ, имѣдъ е болката въ отношенията ни съ турцитѣ. Ако Македония по получи автономия, нито единъ българинъ не може да живѣе свободно. Това за мене е явно, повече отъ ясно. Не може затова, защото въ Турция, първо, нѣма подготвени хора, за да ви дадатъ правосъдие, за да ви дадатъ администрация, за да ви дадатъ чиновникъ; и да иска Риза-паша, Хакъ-паша или Шѣвкетъ Махмудъ-паша даже, не може да го направи. Нѣма култура въ Турция и заради туй това нѣщо тамъ не може да стане. Този хурнетъ, който тѣ обѣщаватъ, не могатъ да го дадатъ, защото нѣма кой да го изпълни. Вие не разбирате ли това? Вие трѣбва единъжъ завинаги да знаете, че, при всичкото желание на което и да е турско правителство, не е възможно македонизмътъ българинъ да се ползува съ нѣкаква свобода, която се нарича конституционна свобода. Азъ съмъ даже на мнѣние, че въ Турция никъдъ не може да се даде конституционна свобода, защото какво значи конституционна свобода, каквато е нашата? То значи избирателитѣ да ви изпращатъ прѣдставители и чрѣзъ тѣхъ да имате кабинетъ. Туй какво означава? Туй означава, че народитѣ въ Турция могатъ да взематъ кабинета при пълна свобода. Ами тогава турцитѣ сж само петъ милиона, а всичкото население е 26 милиона; значи, меншествата ще станатъ и ще образуватъ кабинети. И мислите ли вие, че единъ турчинъ може да гледа това: единъ арапинъ заедно съ българинъ да състави кабинетъ, да отиде при султана и да му каже: издайте праде? Това е невъзможно нѣщо. Напразно се мъчите. Та, ще се говори тъй, както се говори за танзимата, за хатхумаюнъ и т. н.

Прѣдседателъ: Моля Ви да скжсите, г. Поповъ.

Х. Поповъ: Ще скжся. — А, при такава една ясна за насъ политика, ние мислимъ, че съ Турция трѣбва да вървимъ тъй искрено, тъй прѣмо, както се изисква днесъ отъ всѣка външна политика — прѣмо и откровенно. Да се казва, че нашата политика е тази: една автономия на Македония, това ще оправи всичко. По-нататъкъ, ние имаме интересъ да пазимъ Македония да не я вземе нѣкой, да не я дѣлятъ другитѣ. Това трѣбва да разбератъ турцитѣ и трѣбва да имъ дадемъ да го разбератъ. Но, като не го разбератъ, ние, рано или късно, ще повдигнемъ тона, защото ние не можемъ да гледаме единъ цѣлъ народъ да се изтрѣбва прѣдъ очитѣ ни, и защото ние юридически имаме това право. Това не сж мои думи; ще ви повтора думитѣ на Уелсъ Лей, които той каза на единъ митингъ въ Манчестеръ прѣди 4—5 години: „Санстефанска България сжществувала въ международно отношение; останалата частъ отъ Санстефанска България се остави на Турция, подъ условие да ѝ даде реформи, прѣдвидени въ берлинския договоръ; ако тѣзи реформи не се даватъ, България има право да я вземе, защото само подъ това условие е отстъпена тази частъ“.

Това го говори единъ Уелсъ Лей, международно свѣтло въ английската литература. Ние сме сгърнали рѣцѣ и сѣ мислимъ, имаме ли право да заговоримъ за Македония. Ами ако кажемъ нѣщо за Македония, турчинътъ се нервира. Тогава недѣйте говори. Това е много. Не само имаме право, но можемъ да говоримъ съ единъ тонъ по-другъ, да кажемъ, че това е наше право. Ако не се даде тази свобода, не казвамъ, че веднага ще трѣгнемъ, но ние можемъ да кажемъ на турцитѣ, че ние не сме доволни. Какво ще работимъ въ бѣдѣ, то е наша работа; какво ще работите и вие тамъ, то е ваша работа. Ние искаме миръ, както го каза уважаемиятъ прѣдседателъ. Но вие като не го искате, какво ще правимъ? Напиятъ миръ е до тамъ. Вие, които не ни давате една желѣзница да свържемъ; вие, които не ни давате да сключимъ единъ търговски договоръ; вие, които не можете да уредите единъ въпросъ по подданството; вие, които всѣкогашъ по всичкитѣ граници постоянно спорите, като всѣка дива страна; вие, които не давате правосъдие вътрѣ, а наричате хурнета правосъдие, фезъ да прапате свидѣтели и защита въ сѣда; вие, които наказвате дѣцата за грѣха на бащата; вие, които разоржавате така населението, моля ви се, съ бой отъ офицери и т. н., вие, вие и т. н. — свършва ли се това вие? — какъ ще можете вие да говорите тогава за нѣкакви правилни отношения между българина и турчина? Празна работа е тя. Азъ не ви вѣрвамъ на думитѣ. Вие можете да правите политика — азъ ви разбирамъ, моитѣ комплименти — но народътъ не може да вѣрва на тази политика, не затуй, че вие не сте патриоти, не, вие се обяснихте, послѣдниятъ опитъ, може-би, ще бѣде той, не и затуй, че тази политика нѣма да ни изведе на добъръ край, а нѣма да ни изведе затуй, защото турцитѣ тѣй обичатъ: да ги лъжешъ и да те лъжатъ и сѣ на работа да се намираме; сега, откажъ започнаха да се раздробяватъ, сѣ туй правятъ: сѣ отлагатъ, сѣ отлагатъ и сѣ отлагатъ. Ние трѣбова ли да отлагаме? Единъ отъ ораторитѣ отъ лѣвницата ни каза: „ще чакаме и съ това печели само България“. Азъ ще му кажа пѣкъ, че печели Турция. Колкото повече чакаме и не вдигнемъ тона, за да кажемъ на Турция, че това сѣ нашитѣ отношения, че трѣбова тая страна да бѣде автономна, иначе не търпимъ, ще вървимъ, колкото повече се бавимъ, казвамъ, толкова повече печели Турция, а повече губимъ ние. Това трѣбова да е ясно у насъ. Защо? Защото вижте какво правятъ турцитѣ. Въ три години, моля ви се, Шейкетъ Махмудъ-паша е изтеглилъ единъ милиардъ лева за своята армия. Това шета ли е? Ами ескадрата имъ? Каджнитѣ даватъ своитѣ нанизи, чиновнитѣ даватъ своитѣ заплати за нея — това е вече лудостъ отъ турцитѣ — за да иматъ една такава армия, която да бѣде едно грозно страшилище — за кого мислите? — само за България, за никого друго. Тѣ се готвятъ само за България. Защо? Ще ви кажа защо — защото сѣ сѣрбитѣ тѣ можеха да се разправятъ и съ войската, която имаха прѣди хурнета, прѣди 1908 г., а противъ гърцитѣ като на свадба отиватъ, съ велика сила тѣ нѣма да се биятъ — турцитѣ сѣ умни хора — ще се биятъ съ насъ, ergo бюджетътъ е малъкъ. (Общъ смѣхъ)

Г. министърътъ ни каза, че по приходния бюджетопроектъ нѣма да говори, . . .

Министъръ Т. Теодоровъ: Сега.

Х. Поповъ: Да, сега. — . . . освѣтъ ако нѣкои оратори направятъ нѣкоя бѣлѣжка и тогава ще отговори. Понеже азъ виждамъ, че центърътъ на тежестта и въобще творчеството на всѣки министъръ е именно въ приходния бюджетопроектъ, а не въ разходния, дадохъ си трудъ да го прѣгледамъ, за

да видя, какво той прѣдставлява, и намѣрихъ нѣкои грѣшки, но, за жалостъ, пакъ не мога да ги прѣдпиша на настоящия министъръ — сѣ сѣ на бившитѣ министри. Достатъчно съмъ се занимавалъ съ тѣхъ. Едно, което ми прави впечатление тукъ, то е слѣдното. Чл. 20 отъ закона за отчетността по бюджета дава правилото, какъ да се съставятъ тия бюджетопроекти: общото правило за прѣмитѣ данѣци е да се събиратъ констатиранитѣ отъ тритѣ прѣдшествующи години доходи, а за косвенитѣ дѣйствиелно постигнитѣ. Това е общо правило, а изключение се прави, когато особенитѣ рѣсти на прихода доказва това, и то явно се вижда. Като прѣгледвахъ тѣзи цифри, както ги е натуралилъ уважаемиятъ г. министъръ, дойдохъ до убѣждението, че това изключение въ неговия бюджетопроектъ е общо правило, и всичко се обяснява съ туй, че нашето икономическо състояние, по неговото убѣждение, е блѣстяще и годината, която прѣживяваме, е блѣстяща година. Това, разбира се, не е голѣмъ грѣхъ, но азъ бихъ молилъ бюджетната комисиия, сѣщо и г. министърътъ на финанситѣ, ако може, когато се прѣгледва цифра по цифра този бюджетопроектъ, да не се прави толкова голѣмъ скокъ, колкото се прави тукъ, въ този бюджетопроектъ, защото сѣ ми се вижда, че да вземете просто събрана сума тази година и да я турите въ новия бюджетъ е малко рисковано, защото ние не можемъ да вѣрваме, че идущата година ще бѣде непрѣмѣнно тѣй щастлива, както вие ни я обрисовахте. За да освѣтля моята мисълъ, да вземемъ за примѣръ § 3 „данѣкъ върху занятнето“. Имате цифрата седемъ милиона лева. А въ 1911 г. тя е била 6.642.000 л. Дѣйствиелно постигнали, или вѣроятно постигнали, както вие ги казвате, сѣ 6.200.000 л., защото правите смѣтка само за 10 мѣсеца; въ всѣки случай, тази е сумата — 6.200.000 л. Ако вземете срѣднитѣ години отъ дѣйствиелно постигнитѣ, за 1910 г. ще имате цифрата 6.783.122-81 л.; за 1909 г. — 6.083.756-23 л. Срѣдното не ви дава повече отъ 6½ милиона лева. Вие съ половина милионъ надувате цифрата. Разбира се, че вие ще я обясните съ изключението, че расте; ще кажете: този данѣкъ върху занятията расте, слѣдователно, у насъ стопанското състояние е по-добро. Но азъ забѣлзвамъ, че това общо правило не е само за тази цифра . . .

Министъръ Т. Теодоровъ: Новото облагане, което ще се приложи за идущата година, има нови размѣри.

Х. Поповъ: Сега, едно общо правило, турено за всичкитѣ цифри, менъ ми прави едно такова впечатление, както го изразихъ по-рано, което би било по-добъръ да не се лансира до толкова много. Тукъ имамъ сѣщо цифрата 3.837.400 по § 5; и тукъ, сѣщо така, само отъ събранитѣ суми правите това. § 8 сѣщото впечатление ми прави; по §§ 9, 13, 17, 18 — сѣщо. Въобще, бюджетопроектътъ ми прави това впечатление, че изключението на 20-я членъ при съставянето му господствува. Разбира се, вие всѣкога ще кажете, че се надѣвате на добро и отлично стопанско състояние въ България и вие го обрисовахте така. Азъ съмъ съгласенъ само въ едно съ васъ, че наистина нашето стопанство се развива повече, отколкото е било — по това нѣма нужда да споримъ — но не е тѣй блѣстяще, както би трѣбвало да бѣде, само нѣщо повече виждаме днесъ. Ако се сравнимъ съ други държави, ние ще видимъ, че сме останали много назадъ. Вземете, напр., баланса на вноса и износа. Г. министърътъ казва, че сега ще имаме цифра, която досега не сме имали, че ще имаме до 350 милиона балансъ. Що отъ туй — много ли е, мислите? Ами Ромъния има 833 милиона, а Германия — 16 милиарда вносъ и износъ.

А сравнете го съ количеството на нашето население и вие ще видите, че, за да се счита вече културна държава, ние трябва да имаме вносъ и износъ единъ милиардъ, и тогава можемъ спокойно да погледнемъ на бъдещето си, а имаме още единъ вносъ и износъ, единъ балансъ, който е въ зародишъ. Истина е, че той е по-добъръ отъ всѣка друга година, но не помалко е истина, че тия цифри у насъ постоянно се колебаятъ и не сж постоянни, тъй че, той не е тъй прѣтущъ. Ето защо не искамъ да се съглася с туй заключение на г. министра на финанситъ, че много сме напреднали. Признацитъ, които ни се обрисоваха тукъ, не сж достатъчни, и даже говорятъ, че ние още не сме достигнали това, което трябва да достигнемъ.

Даже спестовката земете. Че много ли е това 47 милиона лева спестени пари? Я погледнете, напр., Германия: въ 30 години има 30 милиарда спестени пари на 60 милиона народъ — тѣ сж на два милиона население единъ милиардъ; значи, ние на четири милиона население трябва да имаме два милиарда, за да покажемъ на прогреса на спестяването. А ние какво имаме? 47 милиона. Много сме назадъ. Какви сж, напр., конскитъ сили, които ние употребяваме въ нашитъ промишлени производства? Тамъ ще имате осемъ милиона конски сили пуснати въ промишленото производство, а ние какво имаме? Така щото, не отричамъ, че положението ни, както уважаемиятъ г. министъръ го обрисова, е по-блѣстяще отъ всѣка друга година, но не мога да се съглася, че ние сме достигнали нѣкаква голѣма култура. Не, много сме назадъ. И слѣдователно, казвамъ, не съ това трябва изеднѣжъ да се лансираме и да туряме въ бюджетопроекта цифри не по правилата, опрѣдѣлени отъ закона: всѣка цифра не трябва да се взема, каквато е била събрана и веднага само съ това да се обяснява.

Въ всѣки случай, казвамъ, въобще взето, азъ съмъ доволенъ отъ този бюджетопроектъ, правя complimentъ на министра, и ще гласувамъ по принципъ за него. (Нѣколкомина отъ болшинството ржкоплѣсатъ)

Прѣседателъ: Има думата г. Димитъръ Тончевъ. Отсѣтствува.

Има думата г. Александъръ Кипровъ. Отсѣтствува.

Има думата г. Димитъръ Яблански. Отсѣтствува.

П. Пешевъ: И него нѣма. Ораторитъ сж уморени, г. прѣседателю; и народнитъ прѣдставители сж уморени; хайде да оставимъ за понеделникъ.

Прѣседателъ: Малко сме засѣдавали, г-да.

Министъръ Т. Теодоровъ: Да се даде малко отпихъ. (Глъчка)
(Г. А. Кипровъ влиза въ залата)

Прѣседателъ: Г. Кипровъ! Вашъ е редътъ да говорите.

А. Кипровъ: Азъ имамъ тукъ да събирамъ нѣкои свѣдѣния още. Моля ако може, да се отложи за понеделникъ.

Прѣседателъ: Вие поне сте младъ, не бива да говорите за умора.

А. Кипровъ: Има нѣкои цифри да събирамъ.

Прѣседателъ: Азъ Ви моля да говорите.

А. Кипровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Пръвъ пътъ се качвамъ на тази трибуна, и искамъ да кажа нѣкои мисли, които сж ме

вълнували отъ редъ години, откато съмъ стѣпилъ като общественъ дѣецъ. Азъ не си правя илюзии, че моитъ мисли, които ще пахвърля тукъ, ще послужатъ за основа, за база, за по-нататѣшнитъ критики при общитъ дебати на бюджетопроекта. Но, безспорно, азъ си правя пъкъ голѣмата илюзия, че всички проучвания, които съмъ направилъ досега, макаръ при моята голѣма неопитностъ, върху нашата финансова политика, или върху нашата обща политика, сѣ пакъ ще послужатъ за нѣкои народни прѣдставители за идеи и по-нататѣкъ ще могатъ да ги прѣтълкуватъ.

Ние вчера чухме, г. г. народни прѣдставители, прѣкрасната рѣчь на финансовия министъръ, г. Теодоръ Теодоровъ, който, както винаги, съ една виртуозностъ ни направи едно прѣкрасно финансово изложение на страната. Обаче азъ, право да ви кажа, не чухъ, каква ще бѣде бѣдѣщата финансова политика на България, азъ не чухъ отъ г. Теодорова, какви сж истинскитъ финансови пѣтища, по които днешното правителство ще трѣгне, азъ това не чухъ отъ г. Теодорова. Азъ вѣрвамъ, че за въ бѣдѣще той ще поправи тая своя грѣшка, и когато повторно вземе думата, когато стане да говори по нѣкой частиченъ бюджетопроектъ, ще изтъкне какво положение ще държи днешното правителство.

Г. г. народни прѣдставители! Културнитъ нужди на нашата страна отъ день на день нараставатъ. Ние виждаме ежедневно въ кулоаритъ на Народното събрание да се трупатъ депутации; и важното е, че повечето отъ депутатитъ, които идатъ тукъ, сж твърдѣ малки изключения, идатъ съ много симпатични мисли. Тѣзи депутации ходатайствуватъ прѣдъ своитъ народни прѣдставители, прѣдъ своитъ избраници, за чисто културни нужди на своето село, за чисто културни нужди на своята околия. Тѣзи депутации, казвамъ, ходатайствуватъ за тѣзи нужди, които сж необходими, но естествено е, че държавата не може да ги удовлетвори. Ако ние вземемъ да обѣщаваме всичко онова, което би трѣбовало да го направимъ съ единъ замахъ, но сжщевременно да поставимъ на нашитъ избиратели едно условие — за увеличение данъцитъ, тогава веднага ще се появи едно роптание. И ние виждаме, че всички управляющи партии днесъ, когато се явяватъ въ срѣдата на този народъ, въ срѣдата на избирателитъ, винаги обѣщаватъ, но никой не посмѣва да каже за едно увеличение на бюджетитъ въ страната, защото партията, която има тази смѣлостъ да го каже, още повече като излѣзе тя съ едно партийно рѣшение, веднага става непопулярна въ срѣдата на този народъ, става, ако щете, омразна, и всички други нейни противници експлоатиратъ съ това нейно искрено положение.

Азъ отъ началото на своята рѣчь казахъ, че съмъ още младъ общественъ дѣецъ, но, да изповѣдамъ прѣдъ васъ, г. г. народни прѣдставители: винаги, когато съмъ се явявалъ въ срѣдата на българскитъ избиратели, винаги съмъ казвалъ, било отъ името на партията, къмъ която имамъ честта да принадлежа, било отъ своето име, че, ако искаме едно културно повдигане на страната, трѣбва сжщевременно българскитъ избирателъ да се замисли, че е нужно и увеличението на бюджета. Развитието на културна и модерна България изисква постепенното и ежегодно нарастване на бюджета. А увеличението може да стане върху прѣжитъ и върху косвенитъ данъци. Азъ имамъ тукъ една таблица и искамъ да посоча нѣкои факти. Тѣзи факти сж слѣдующитъ.

Въ 1887 г. прѣжитъ данъци сж били 35.591.402 л., а косвенитъ данъци — 10.076.658 л. Слѣдъ това, отъ 1889 г. (прѣскачамъ 1888 г. и дохаждамъ на 1889 г.) Въ 1889 г. ние имаме прѣжи данъци 41.118.154 л., а косвени данъци — 13.481.199 л. — както виждате, едно малко увеличение на косвенитъ данъци съ два милиона лева и нѣщо за една година, а

увеличенията на прѣжитѣ данѣци сѣ близо седемь милиона лева. Но забѣлжително е, че 1889 г. минава въ десетѣчнитѣ години на България, които сѣ само петъ: 1899, 1890, 1891, 1892 и 1899 г. Стѣдѣ това, г-да, като прѣскачамъ цѣли 30 години, ще видите разликата. Вземамъ 1912 г. Прѣвъ тая година ние имаме прѣжи данѣци 39.841.400 л., а косвени имаме 68.390.000 л. и като прибавимъ държавни привилегии 9.770.000 л., значи имаме всичко косвени данѣци 78.160.000 л. Ако вземемъ да направимъ сравнение на косвенитѣ данѣци прѣди 30 години отъ десетъ милиона и нѣколко хиляди лева съ днешнитѣ косвени данѣци отъ близо 80 милиона . . .

Ц. Бръшлянсовъ: 20 години, а не 30.

А. Кипровъ: Близо 30 години. — . . . имаме едно увеличение на косвенитѣ данѣци осемь пѣти, а едно постепенно намаляване пѣкъ на прѣжитѣ данѣци. Сега, ако вземемъ, напр., да изброяваме какъ е станало постепенното намаляване на поземелния данѣкъ отъ 1879 г. до 1911 г. и 1912, и ако вземемъ постепенно да сравняваме какъ е станало пѣкъ увеличението на косвенитѣ данѣци, споредъ моето скромно мнѣние, има една аномалностъ въ цѣлата финансова система на всички наши правителства, на всички наши управляющи партии. Въ 1879 г., още въ първитѣ дни на нашата свобода, имаме само отъ Сѣверна-България 9.015.575 л. поземеленъ данѣкъ, а пѣкъ въ 1908 г. имаме само 19.425.390 л., заедно съ Южна-България. Ако вземемъ, напр., 1889 г., тогава ние имаме поземеленъ данѣкъ близо 27 милиона лева, а днесъ, въ 1911 г., имаме прѣдвидени въ бюджета само 20 милиона лева. И намаляването на поземелния данѣкъ е почнало да става отъ 1895 г., и само правителството въ 1902 г. се е помъчило да направи едно малко увеличение и е въздигнало данѣка на 21.545.797-72 л.

Прѣвъ този периодъ отъ 1887 г. до днесъ, когато културна България е нарастнала въ днешнитѣ си размѣри, и когато косвенитѣ данѣци сѣ се увеличили, както казахъ, осемь пѣти, поземелниятъ данѣкъ е останалъ неподвиженъ или, по-право, е намалѣлъ. И на какво може да се дължи това? Че приходитѣ на земледѣлнето сѣ останали неподвижни или сѣ намалѣли прѣвъ 30 години, респективно обработваната земя, производството, и цѣнитѣ сѣ останали неизмѣнни или намалени? Въ сжщностъ, обаче, всеизвестенъ фактъ е, че обработваемата земя се е увеличила съ повече отъ 20%, производителността, благодарение на плуга, на машинитѣ, на новитѣ култури се е увеличила сжщо минимално съ 20%, а цѣнитѣ, всеизвестно е, какво всемирно повдигане иматъ. Слѣдователно, нѣмаме спиране и неподвижностъ, или намаляния въ обектитѣ на поземелния данѣкъ, но имаме едно значително увеличение. Пита се, тогава, какъ да се обясни това, тая неподвижностъ, даже намаляние на поземелния данѣкъ, когато неговитѣ обекти сѣ се увеличили? Споредъ мене, отговорътъ е единъ: демагогията. Всички правителства въ продължение на 30 години насамъ, всички управляющи партии, които сѣ вземали управлението, сѣ се движили изъ срѣдата на този народъ изключително съ демагогски цѣли: обували сѣ царулитѣ на демагогията и тогава сѣ трѣгвали изъ срѣдата на българския народъ. Всички управляющи партии сѣ обѣщавали да направятъ нѣщо за културното повдигане на страната, но, както казахъ, никой управникъ, билъ той вчерашенъ, билъ днешенъ или бѣднѣнъ, не е ималъ смѣлостъ да каже на това население: ако вие искате културното повдигане на тая страна, ако искате мостове, ако искате шосета, ако искате училища, трѣбва да плащате. Напротивъ, експлоатирали сѣ винаги съ това обстоятелство, че еднѣ-коя си партия Х или У е увеличила данѣцитѣ, а тѣ ще направятъ подобрене. А отгдѣ ще направятъ това подобрене, хичъ не си задаватъ въпросъ.

Д-ръ В. Радославовъ: Обърнете се къмъ г. Теодорова.

А. Кипровъ: Азъ не се обръщамъ, г. Радославовъ, само къмъ г. Теодорова, азъ се обръщамъ къмъ всички васъ, които сте управлявали и които ще управляватъ утрѣ — всички сѣ постѣпвали тѣй.

П. Станчевъ: Бързашъ, бързашъ, г. Кипровъ! Пара е това. (Смѣхъ)

А. Кипровъ: Като остарѣя като Васъ, г. Станчевъ, тогава нѣма да бързамъ.

При това положение, г-да, отъ 1887 г. досега косвенитѣ данѣци сѣ били увеличени осемь пѣти, и като знаемъ, че поземелниятъ данѣкъ прѣвъ 1887 г. е билъ значително по-голямъ, и направимъ едно сравнение между тогавашния износъ на нашата търговия и днешния, ще видимъ, че днесъ имаме едно грамадно увеличение на износа на храни, а отъ друга страна, намаляние на данѣцитѣ. Нашитѣ управници — като говоря за управници, не разбирамъ само тѣзи, които днесъ стоятъ на червената маса, а всички, които сѣ управлявали вѣра и които ще управляватъ утрѣ — сѣ се движили изъ срѣдата на населението изключително съ една демагогия.

П. Станчевъ: Не е вѣрно.

А. Кипровъ: Въ 1895 г., напр., ние имаме единъ износъ отъ 77.685.546 л., а днесъ имаме единъ износъ отъ 129.052.205 л. Виждате каква е разликата при това нарастване, което прѣди малко изтъкнахъ, на обработваемата земя, при новитѣ култури и при машинното производство. Слѣдователно, като направимъ сравнение съ поземелния данѣкъ и косвенния данѣкъ, ще видимъ кому тежи всичкиятъ този данѣкъ, който се взема отъ държавата.

В. п. Николовъ: Затова именно и бюджетътъ днесъ се е увеличилъ и удвоилъ.

А. Кипровъ: Бюджетътъ се е удвоилъ, г. п. Николовъ, но ако ние направимъ сравнение между бюджета за 1879 г. и днешния, ще видимъ, че въ бюджета за 1879 г. е прѣдвиденъ поземеленъ данѣкъ отъ деветъ милиона лева, а въ днешния бюджетъ, който е близо 200 милиона, имаме само 20 милиона лева поземеленъ данѣкъ — за двѣтъ България. Това бѣше моята приказка и това искахъ да изтъкна. Да вземемъ поземелния данѣкъ отъ 1886 г. — прѣди 30 години. Тогава поземелниятъ данѣкъ е билъ прѣдвиденъ 20.617.817-51½ л., а днесъ е прѣдвиденъ въ бюджета само 20 милиона лева.

Г. Шиваровъ: Е, какво искате, г. Кипровъ?

А. Кипровъ: Ангажментътъ на всички управляющи партии е билъ винаги за неувеличението на данѣцитѣ. Но при това културно повдигане, което ние имаме въ нашата страна, и при това нарастване на нуждитѣ, ние, хората, които се числимъ къмъ управляющитѣ партии, трѣбва да вдѣхнемъ въ срѣдата на това население, че е необходимо да даватъ пари за всичко онова, което тѣ искатъ. Ако ние искаме културното повдигане на страната и ако ние имаме културни нужди, тѣзи нужди трѣбва да се посрѣщатъ съ разходи. Когато ние се явяваме въ срѣдата на населението не трѣбва да го заблуждаваме, защото продуктъ на тази демагогия е нерѣшителността на управляющитѣ партии да направятъ нѣщо добро. Днесъ ние имаме една земледѣлска партия, начело на която е г. Страшимировъ — впрочемъ, той се откажа отъ нея — прѣдставителитѣ на която демагогствуватъ, и демагогствуватъ съ много по-голямъ

успѣхъ, отколкото прѣдставителитѣ на всѣка една управляюща партия. Ако азъ или вие — вчерашни управници, или вие, които утрѣ ще управлявате, се явите въ срѣдата на българския народъ и почнете да му говорите за нѣкакви си културни нужди, той ще ви каже: и вие лъжете, както вчерашнитѣ лъжеха. Защо? Защото очевидно е, че данъктѣ отъ денъ на денъ нараства, макаръ въ една или друга насока. Днесъ хората — нашитѣ селяни, много добръ разбиратъ, че данъцитѣ се трупатъ отъ денъ на денъ, ако не върху едно, то върху друго съсловие. И дѣйствително, ние днесъ виждаме, че една класа обѣднява за смѣтка на друга. Азъ съ голѣма смѣлостъ мога да кажа, че градското население, сравнително селското, днесъ е много обѣднѣло...

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Тогава, да се образува градска партия.

Н. Попкрѣстевъ: Ние плащаме 20% отъ производството, когато трѣбва да се плаща най-много 12%. Отъ единъ милиардъ производство плащаме 200 милиона данъци.

А. Нипровъ: Г-да! Когато сме трѣгвали изъ срѣдата на българския народъ и сме говорили за културното му повдигане, никога не сме вземали въ съображение срѣдствата, отъ които държавата има нужда. Азъ ще кажа, напр., за партията, къмъ която имамъ честъ да принадлежа, че и ние отъ редъ години насамъ проповѣдваме съ една смѣлостъ, съ една рѣшителностъ, необходимостта отъ едно професионално образование. Ако се не лъжа, въ такава насока съмъ слушалъ рѣчи и отъ г. Гешова, и нѣма съмнѣние, че нѣма човѣкъ у насъ, горѣ-долу разсѣдливъ, да не поддържа такава една система на образование. И на г. Людсканова, когото имамъ честта да придружавамъ прѣди изборитѣ, най-любимата тема бѣше туй, и азъ бѣхъ свидѣтель, съ какви аплодисменти, съ какви одобрителни викове той бѣше изпращанъ отъ населението. Въ резултатъ, какво направи почитаемото правителство? Азъ взехъ бюджетопроекта на Министерството на търговията, промишлеността и труда, и съ голѣмо удивление видѣхъ, че перото за професионалното образование се увеличава всичко на 21,400 л. Значи, цѣлата дандания, цѣлата гюрулгия, която ние сме правили въ продължение на толкова години и мѣсеци, за повдигане професионалното образование, днесъ виждаме да се свежда до едно увеличение отъ 21,400 л. Ако изпадна въ подробности, вие ще видите, че за търговското образование е прѣдвидено едно много малко увеличение отъ 2,100 л.; за занаятчийското образование има едно увеличение отъ 18,490 л.; а пъкъ за индустриалното образование има едно намаление отъ 820 л. Ние, казвамъ, сме обѣщавали въ срѣдата на народа, че на занаятчията ще дадемъ единъ просвѣтенъ синъ, който да му работи занаята; на земледѣлца ще дадемъ тоже единъ школуванъ синъ, който да има земледѣлско образование, за да може да обработва рационално земята, която притежава неговиятъ баща и т. н. Въ резултатъ, обаче, е погледнато твърдѣ слабо на този въпросъ. Ако прѣгледаме бюджетопроекта на Министерството на земледѣлството и държавнитѣ имоти, ще видимъ, че тамъ има едно по-значително увеличение за земледѣлскитѣ училища, но за тия земледѣлски училища ще кажа, че тѣ съществуватъ въ продължение на толкова години, а и досега съ тѣхъ сж се правили само експерименти. Ние сме ги повдигали на висши, или срѣдни земледѣлски училища, които сж фабрикували само службогонци; или на низши земледѣлски училища, които сж пускали младежи почти съвсѣмъ негодни за работа. Споредъ едно изчисление, което азъ направихъ, нито единъ отъ младежитѣ, които сж свършили срѣдно земе-

дѣлско училище, не се е захващалъ съ обработването на земя — почти всички сж чиновници. Земледѣлскитѣ училища днесъ, освѣтъ че не даватъ добри земледѣлци, но тѣ пускатъ конкуренти на оная плеяда службогонци, която виждаме всѣки денъ да се скита изъ София и която изпълва нашата столица, щомъ се промѣни едно правителство и дойде ново.

Когато се касае въпросътъ за заплатитѣ на чиновничеството, ние ще видимъ, каква безбройна плеяда храни днесъ българската държава и ще дойдемъ всички до заключението, че българската държава, ако не е втора, то е поне трета или, най-много, четвърта по редъ бюрократическа. Ние имаме днесъ въ цѣла България 51,134 чиновници. Отъ тѣзи чиновници до 300 л. годишно получаватъ 489 души; отъ 300—400 л. получаватъ 251 души; отъ 400—500 л. получаватъ 783 души; отъ 500—600 л. получаватъ 7,805 души; отъ 600—700 л. получаватъ 3,804 души; отъ 700—800 л. получаватъ 2,483 души; отъ 800—900 л. получаватъ 4,462 души; отъ 900—1,000 л. получаватъ 1,463 души; отъ 1,000—1,200 л. получаватъ 5,991 души. Значи, отъ 300—1,200 л. заплатата получаватъ 27,531 чиновници. Г-да! Това е минималната заплатата на чиновниците отъ 300 л.

Д. Ганчевъ: Влизатъ ли и военнитѣ?

А. Нипровъ: Азъ постепенно ще казвамъ. Казахъ, че отъ 300 л. — минималната заплатата на нашитѣ чиновници — до 1,200 л. получаватъ 27,531 чиновници. Съ тая заплатата, при нарастването на днешнитѣ нужди и при скъпотиията на живота, абсолютно невъзможно е единъ човѣкъ да живѣе.

Единъ отъ прѣдставителитѣ: Малка ли е тая заплатата?

А. Нипровъ: 300 л. ли?

Сжиятъ прѣдставителъ: Да.

А. Нипровъ: Азъ да дамъ на Васъ 300 л., че елате да живѣете.

Ц. Бръшляновъ: Годишна заплатата, не е мѣсечна.

А. Нипровъ: Азъ говоря за годишни заплати. Годишни заплати, отъ 1,200—1,400 л. получаватъ 897 души — тази заплатата е по-снѣсна; отъ 1,400—1,600 л. получаватъ 5,802 души; отъ 1,600—1,800 л. получаватъ 3,501 души; отъ 1,800—2,000 л. получаватъ 1,829 души; отъ 2,000—2,500 л. получаватъ 3,089 души; отъ 2,500—3,000 л. получаватъ 2,655 души; отъ 3,000—3,500 л. получаватъ 610 души; отъ 3,500—4,000 л. получаватъ 1,289 души и отъ 4,000—4,500 л. получаватъ 1,187 души. Или пъкъ заплати отъ 1,200—4,500 л. годишно — това е срѣдна заплатата — получаватъ 20,859 души.

Сега отивамъ по-нататъкъ, къмъ по-голѣмитѣ заплати: отъ 4,500—5,000 л. получаватъ 279 души — виждате какъ се намалява числото; отъ 5,000—5,500 л. получаватъ 486 души; отъ 5,500—6,000 л. получаватъ 225 души; отъ 6,000—6,500 л. получаватъ само 10 души; отъ 6,500—7,000 л. получаватъ 18 души и отъ 7,000—7,500 л. получаватъ 109 души. Това сж вече по-голѣмитѣ заплати — заплати на хора, които живѣятъ при една по-добра обстановка, разбира се, по-хубаво.

Но като дойдемъ по-нататъкъ, къмъ висшитѣ магистрати, генералитѣ и висшитѣ чиновници, ще видимъ, че най-голѣмитѣ заплати, противъ които викатъ демагогствующитѣ — лѣвитѣ партии у насъ — сж само 180 длѣжности. Напр., отъ 7,500—8,000 л. получаватъ само 9 души; отъ 8,000—8,500 л. получаватъ само 91 души; отъ 9,000—9,500 л. получаватъ

само 33 души; отъ 9.500—10.000 л. получаватъ само трима; отъ 10.000—10.500 получаватъ само четирма; отъ 10.500—11.000 л. получава само единъ човѣкъ; отъ 11.500—12.000 л. получаватъ 21 души, а пъкъ отъ 12.000 л. нагорѣ получаватъ само 18 души — и, вѣроятно, тѣ сж нашитѣ посланици.

Нѣкои отъ болшинството: Генералитѣ получаватъ 14.000 л.

А. Кипровъ: Безъ заплати въ нашата дѣржава има само 60 души, а пъкъ вакантни длѣжности до миналата година е имало 1377 мѣста. Азъ взехъ тази таблица, която не е отпечатана още, отъ Дирекцията на статистиката. Или пъкъ всички нашата страна се изпѣлва отъ 51.134 души чиновници.

Като чета тази таблица тукъ, искамъ да изтъкна демагогията — прѣди малко азъ говорихъ за демагогията на дѣснитѣ партии — съ която си служатъ дѣвнитѣ партии, а най-вече земледѣлцитѣ. По агитациитѣ си за великото Народно събрание и за обикновеното Народно събрание азъ имахъ удоволствието да се срѣщамъ съ тѣхъ. Като вземете отъ най-просвѣтения човѣкъ до най-големия простака въ тѣхнитѣ редове изключително се счепватъ по заплатитѣ на чиновницитѣ, и говорятъ, че тѣ получаватъ грамадни заплати. А сжщеврѣменно, когато имъ се каже, че намаление на чиновничкитѣ заплати може да стане и би трѣбвало да стане, но какви послѣдствия ще повлѣче туй, ни най-малко не искатъ да знаятъ. Напротивъ, азъ ще кажа, че при това положение на нашия народъ, което има, и при тия малки чиновнички заплати отъ прѣва и втора категория, менъ ми е чудно, какъ е могла да се одѣржи корупцията, за която ние постоянно говоримъ. И днесъ вие, които сте обществени дѣйци и които сте имали възможность повече да бродите срѣдъ това население, сте видѣли, колко много е привикнало то къмъ тая корупция. Вие виждате, че щомъ една партия дойде на власт, нейнитѣ лидери, които стоятъ начело въ околията, въ селата или въ мѣстността, очакватъ да станатъ непрѣмѣнно богати. Азъ ще ви кажа примѣръ съ мене. Азъ ви казвамъ, че като оппозиционеръ съмъ кръстосвалъ нѣколко пѣти България, и когато днешното правителство дойде на власт, почти въ всичкитѣ градове на България, и азъ не срѣднахъ нито единъ човѣкъ, отъ най-просвѣтения до най-простия, който да ми каже: „Слушай млади човѣче, слушай господине, дръжъ високо знамето на честността; нека честността блѣсти на твоето чело; пази брилянтна честность“. Не чухъ, казвамъ, това нито отъ единъ човѣкъ, напротивъ, повечето, съ които се срѣскахъ, безъ разлика на партия, ми казваха: „Сега му е врѣмето, гледай да си оплетешъ копницата“. Омѣтайте, колко дълбоко е проникнала корупцията въ срѣдата на нашето общество. И днесъ, когато говоримъ отъ висотата на трибуната и когато говоримъ на публични събрания, много смѣло е казано, че едно правителство може да изкорени корупцията въ нашата страна. Единъ парламентъ, едно правителство много мѣчно може да я изкорени; за това трѣбва възпитание, искреность, задушность отъ страна на всички политически партии, всички обществени групи. Ако всѣки единъ общественъ дѣецъ, когато се яви въ срѣдата на българския народъ, не демагогствува прѣдъ него, а му казва самата истина, говори ми за културнитѣ нужди на страната, за нейното повдигане, но сжщеврѣменно му говори съ една ясность, съ една откровеность, какво би трѣбвало да плаща, азъ казвамъ, че ние ще имаме много по-големъ напѣдѣкъ, много по-голяма култура и ние ще можемъ тогава съ една смѣлость да бждемъ дѣйствителни обществени дѣйци, и вѣрвамъ тогава въ успѣха на тая страна. Ако се явяваме като демагози срѣдъ българския народъ и му говоримъ: ще искаме намалението на вашитѣ да-

нѣци, а сжщеврѣменно — ще ви направимъ мостове, църкви, пѣтища, ако се явяваме облѣчени въ мантията на демагози, азъ не вѣрвамъ въ напѣдѣка на България. Напротивъ, хората, които ще застанатъ начело на управлението, които демагогствуватъ и които сж дошли на власт по такъвъ единъ пѣтъ, тѣ ще намѣрятъ своитѣ срѣдства, но тежко и горко на положението, което ще имаме слѣдъ десетъ години. Днесъ имаме единъ бюджетъ отъ 180 милиона и нѣколко хиляди лева, утрѣ ще стане 200 милиона и постепенно ще нараства въ хармония съ нуждитѣ на населението. И ако при това положение ние увеличаваме данѣцитѣ, ако увеличаваме само едно перо, а намаляваме друго, отъ чисто демагогски съображения, може да ни се изпрѣчи слѣдната перспектива: всѣко правителство да си служи съ заеми. Въ всѣки случай, това не е правиленъ финансовъ пѣтъ, и едно силно правителство би трѣбвало да го отбѣгва. Пѣттѣ, по който трѣбва да вървимъ е този: ние трѣбва да прѣнебрѣгваме всѣкаква демагогия, ние трѣбва да се явимъ прѣдъ обществото чисти и откровени, съ една смѣлость. Не трѣбва да се боимъ отъ нарастването на нѣкакви си лѣви партии въ тази страна, не трѣбва да се боимъ отъ демагогията на хора, които манипулиратъ само съ три цифри; не трѣбва да се боимъ отъ тѣхъ и поради това обстоятелство, че въ редоветѣ имъ влизатъ хора, като г. Страцимирова, който си служи съ сжщитѣ срѣдства, както и послѣдниятъ простака отъ тѣхната група, защото истината, рано или късно, ще блѣсне. Ако вие продължавате да се явявате въ срѣдата на това население, въ срѣдата на този народъ, въ срѣдата на тѣзи избиратели съ по-голяма смѣлость, съ по-голяма искреность, азъ вѣрвамъ, че, ако не днесъ, утрѣ ще имаме много повече довѣрието на българския народъ, отколкото сега, когато сме си служили съ лѣжливата данѣчна система. Когато съмъ се явявалъ въ срѣдата на българския народъ, въ срѣдата на моитѣ избиратели, азъ съмъ билъ всѣкога откровенъ и съмъ казвалъ тѣзи мисли, които изтъкнахъ тукъ. Може-би, на тази ми откровеность се дължи обстоятелството, че азъ пропаднахъ на нѣколко пѣти като кандидатъ-депутатъ. Но нищо отъ това, жертви трѣбва да се правятъ. Ако се явяваме като управляюща партия да говоримъ за намалението на данѣцитѣ, за повдигането културата на населението, за постройка на училища, за постройка на пѣтища, ние влизаме въ противорѣчие съ дѣйствителното положение на нѣщата, ние водимъ държавата къмъ една гибелность. Споредъ мене, ние трѣбва да се въоръжимъ само съ тази искреность, съ това орѣжие и да се облѣгаме изключително на положението, че една дѣржава може да се управлява само при единъ искренъ бюджетъ, при едно чисто финансово положение. А това може да бжде само тъй: да се явяваме въ срѣдата на българския народъ, не за да го заблуждаваме, не да демагогствуваме, а да го просвѣщаваме. Споредъ моето разбиране, всѣки общественъ дѣецъ не трѣбва да се явява като заблудителъ въ срѣдата на своитѣ избиратели, а трѣбва да се явява като истински просвѣтителъ. А ние, ако трѣгнемъ по тая чистъ пѣтъ, ще догонимъ тия три пѣли: първо, благосъстоянието на българския народъ, второ, високата негова просвѣта, и трето, да се стремимъ да докараме българския народъ до положението да бжде силенъ, въоръженъ народъ. Азъ мисля, че това е най-чистиятъ пѣтъ на всѣки общественъ дѣецъ и, ако вървимъ по него, ние можемъ да вѣрваме въ бждещето на България, ние можемъ да смѣтаме себе си за достойни прѣдставители на българския народъ и истински синове на майка България. (Нѣкои отъ болшинството ржкоплѣскаха)

Прѣседателъ: Часътъ е 7.

Има думата г. министъръ-прѣседателъ.

Министър-председател: И. Гешов: Г. г. народни представители! Часът минава 7, и азъ предлагамъ да вдигнемъ засѣданието, а идущето засѣдание да имаме въ понеделникъ съ сжния дневенъ редъ.

Председателъ: Който приема предложението на г. министър-председателя да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Прѣди да вдигна засѣданието, съобщавамъ на г. г. народнитѣ представители, че отъ Военното министерство е постѣпило законопроектъ за одобряване II-то, XXIV-то, XIII-то и XIV-то постановления

на Министерския съвѣтъ отъ 22 май 1910 г. и 26 февруарий и 5 априлий 1911 г., протоколи подъ № № 85, 14 и 24, относящи се за дневнитѣ пари на делегатитѣ отъ смѣсената турско-българска комисия за 1908, 1909 и 1910 г.

Второ, на основание правилника, прѣдседателството е разрѣшило отпущкъ на провадийския народенъ прѣдставителъ г. Гаврийлъ Цонковъ — 2 дена, и на плѣвенския г. Памтелей Бурмовъ — 1 день.

Засѣданнето се вдига.

(Вдигнато на 7 ч. 5 м. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ С. Даневъ.

Подпрѣдседателъ: И. Пѣевъ.

Секретаръ: В. Георгиевъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.